

Amsterdam, juli 2020
In opdracht van het ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap

Nieuwe route, nieuwe kansen?

Monitor en evaluatie pilot Onderbouwklas pro-vmbo:
verslag van de implementatiemonitor bij scholen voor praktijkonderwijs
schooljaar 2019-2020

Emina van den Berg (SEO Economisch Onderzoek)
Eva Voncken (Bureau Turf)

seo economisch onderzoek

“De wetenschap dat het goed is”

SEO Economisch Onderzoek doet onafhankelijk toegepast onderzoek in opdracht van overheid en bedrijfsleven. Ons onderzoek helpt onze opdrachtgevers bij het nemen van beslissingen. SEO Economisch Onderzoek is gelieerd aan de Universiteit van Amsterdam. Dat geeft ons zicht op de nieuwste wetenschappelijke methoden. We hebben geen winst oogmerk en investeren continu in het intellectueel kapitaal van de medewerkers via promotietrajecten, het uitbrengen van wetenschappelijke publicaties, kennisnetwerken en congresbezoek.

SEO-rapport nr. 2020-51

ISBN 978-90-5220-082-8

Informatie & Disclaimer

SEO Economisch Onderzoek heeft op de verkregen informatie en data geen onderzoek uitgevoerd dat het karakter draagt van een accountantscontrole of due diligence. SEO is niet verantwoordelijk voor fouten of omissies in de verkregen informatie en data.

Copyright © 2020 SEO Amsterdam. Alle rechten voorbehouden. Het is geoorloofd gegevens uit dit rapport te gebruiken in artikelen, onderzoeken en collegesyllabi, mits daarbij de bron duidelijk en nauwkeurig wordt vermeld. Gegevens uit dit rapport mogen niet voor commerciële doeleinden gebruikt worden zonder voorafgaande toestemming van de auteur(s). Toestemming kan worden verkregen via secretariaat@seo.nl

Samenvatting

In het schooljaar 2019-2020 is de implementatiemonitor uitgevoerd bij pro-scholen die deelnemen aan de pilot onderbouwklas pro-vmbo. Deze monitor maakt inzichtelijk welke keuzes scholen gemaakt hebben in hun aanpak. Ten aanzien van de selectie van leerlingen, de samenstelling van de onderbouwklas, de onderwijslocatie, het aantal vakken op vmbo-niveau en (inzet van de) begeleiding aan leerlingen tekenen zich duidelijk verschillende keuzes af.

Tot september 2022 wordt de pilot onderbouwklas pro-vmbo gemonitord en geëvalueerd. De pilot maakt het tijdelijk en formeel mogelijk voor pro- en vmbo-scholen om samen onderwijs te verzorgen voor leerlingen waarover twijfel bestaat wat de juiste plek voor hen is: pro of vmbo met leerwondersteuning (lwoo). Kenmerkend aan de pilot is dat:

- Leerlingen ingeschreven staan op de pro-school en beschikken over een toelaatbaarheidsverklaring (TLV)
- Leerlingen maximaal 500 klokuren oer schooljaar les mogen volgen op het vmbo, waarbij pro-leerlingen gezamenlijk met vmbo-leerlingen les mogen krijgen
- In de onderbouwklas pro-vmbo gewerkt wordt aan de kerndoelen van de onderbouw vmbo-basis/kader
- Er gecommuniceerd mag worden dat de school een onderbouwklas pro-vmbo aanbiedt (indien de pro-school geen vmbo-licentie heeft)

Doel van de monitor en evaluatie is om in kaart te brengen hoe de pilot wordt vormgegeven en na te gaan of deze vorm van maatwerk leidt tot een betere plek en meer kansen voor leerlingen op het snijvlak pro/vmbo.

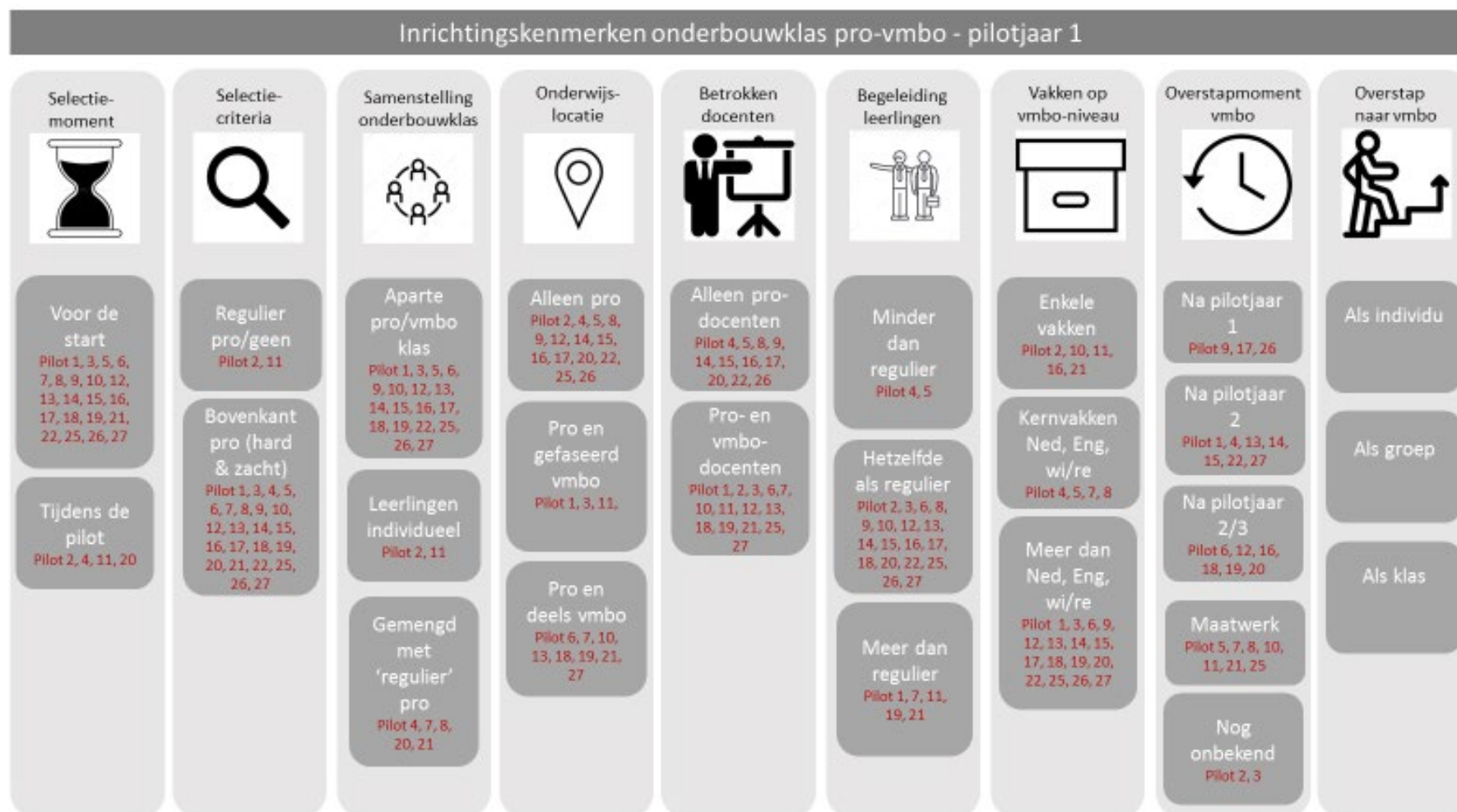
Voor de 30 scholencombinaties¹ die zijn toegelaten tot de pilot is geïnventariseerd hoe zij het eerste leerjaar van de onderbouwklas pro-vmbo hebben vormgegeven. Dit is gedaan door middel van gesprekken met alle deelnemende pro-scholen.

Scholen noemen meerdere redenen om aan de pilot deel te nemen. Het meest genoemd is het voorkomen van 'afstroom' van het vmbo en daarmee een negatieve ervaring voor leerlingen en hun ouders. Met de pilot wordt beoogd positieve 'opstroom' mogelijk te maken. Een andere veelgenoemde reden is de doelgroep kansen te kunnen bieden, ze beter te kunnen bedienen opdat ze op de goede plek terecht komen en een grotere slaagkans hebben in het mbo. Naast scholen die het vmbo-diploma als doel zien, zijn er scholen die de pilot beschouwen als mogelijkheid voor meer maatwerk en ontschotting voor deze doelgroep. Soms is een reden voor deelname aan de pilot juist ook om uit te zoeken waar precies de meerwaarde en winst voor leerlingen zit van deze aanpak. Er bestaat bij ongeveer de helft van de pilotscholen al eerdere ervaring met vergelijkbare initiatieven voor de doelgroep die tussen pro en lwoo valt. Formalisering van een al bestaande praktijk is voor een aantal van hen dan ook een reden om mee te doen. Aan de pilot nemen in het schooljaar 2019-2020 315 leerlingen deel.

Uit de inventarisatie blijkt dat scholen verschillen in hoe ze de onderbouwklas inrichten. De nu gemaakte keuzes zijn niet in beton gegoten; het is immers een pilot. De belangrijkste verschillen in

¹ Daarvan zijn er 27 daadwerkelijk gestart in schooljaar 2019-2020 en 25 scholen hebben leerlingen geplaatst.

de vormgeving en inrichting zijn vereenvoudigd weergegeven in onderstaand schema. Uit het schema blijkt dat de meeste scholen voorafgaand aan de start leerlingen selecteren en dit doen aan de hand van harde en/of zachte criteria, waaronder een aanduiding van niveau (leerlingen aan de bovenkant van de toelatingseisen van het pro). Ook heeft de meerderheid van de scholen gekozen voor het vormgeven van een aparte pro-vmbo klas, voor onderwijs op de pro-locatie, voor meer vmbo-kernvakken dan alleen Nederlands, Engels en wiskunde/rekenen, en voor vergelijkbare begeleiding die ‘reguliere’ pro-leerlingen krijgen. Ten aanzien van welke docenten betrokken zijn bij het onderwijs en het overstapmoment naar het vmbo tekenen zich in leerjaar 1 geen dominante keuzes af.

Pilot 23 en 24 ontbreken, omdat zij in schooljaar 2019-2020 geen leerlingen in de onderbouwklas pro/vmbo geplaatst hebben.

Inhoud

Samenvatting	i
1 Inleiding	1
1.1 De pilot onderbouwklas pro-vmbo.....	1
1.2 Intermezzo: de functie van het praktijkonderwijs.....	2
1.3 Doel en uitvoering van het begeleidend onderzoek.....	3
2 De pilots onderbouwklas pro-vmbo in beeld	5
2.1 Context en achtergrond van de pilot.....	5
2.2 Bereik en selectie	8
2.3 Samenwerkingsafspraken met het vmbo.....	10
2.4 Onderwijsprogramma van de onderbouwklas.....	11
2.5 Begeleiding in de onderbouwklas	14
2.6 Doorstroom naar het vmbo en nazorg.....	15
2.7 Succesfactoren en knelpunten.....	17
3 Inrichtingsvarianten van de onderbouwklas	21
3.1 Schematische weergave inrichtingskenmerken.....	21
Bijlage A Beknopte pilotbeschrijvingen	24
Bijlage B Gespreksleidraad pro-scholen	33

1 Inleiding

De pilot onderbouwklas pro-vmbo wordt van september 2019 tot september 2022 gemonitord en geëvalueerd. Hierbij wordt onderscheid gemaakt tussen een implementatiemonitor, effectevaluatie en verklarende evaluatie. In dit rapport wordt verslag gedaan van de uitkomsten van de implementatiemonitor, uitgevoerd in schooljaar 2019-2020.

1.1 De pilot onderbouwklas pro-vmbo

Praktijkonderwijs en vmbo zijn twee onderscheiden schoolsoorten. Het praktijkonderwijs (pro) kenmerkt zich door de inzet om zoveel mogelijk maatwerk te bieden voor haar leerlingen. Waar een leerling het beste op zijn of haar plek is, is niet altijd duidelijk. Het overlapgebied in de criteria voor pro en leerwegondersteunend onderwijs (lwo) is sinds het ontstaan van de zorgstructuur groot en neemt de laatste jaren toe tot ongeveer 50% (Eimers, 2016). Aan de andere kant is de doorstroom van pro-leerlingen naar het mbo, zowel niveau 1 als 2, de laatste jaren gestegen².

In tegenstelling tot het pro kennen andere schoolsoorten in het voortgezet onderwijs (vo) gemengde brugklassen om de kansen van leerlingen te bevorderen. Middels de pilot onderbouwklas pro-vmbo gedurende drie jaar bij maximaal 30 scholencombinaties³ wil het ministerie van OCW kijken of een dergelijke klas in het pro tegemoet komt aan de behoefte aan meer maatwerk in het pro. In den lande bestaat er al ervaring met soortgelijke schakel-/brugklassen. Nieuw aan de pilot is:

- Leerlingen staan ingeschreven op de pro-school en beschikken over een toelaatbaarheidsverklaring
- Leerlingen mogen maximaal 500 klokuren per schooljaar les volgen op het vmbo, waarbij pro-leerlingen gezamenlijk met vmbo-leerlingen les mogen krijgen
- Er mag gecommuniceerd worden dat de school een onderbouwklas pro/vmbo aanbiedt (indien de pro-school geen vmbo-licentie heeft)

Dertig scholencombinaties van pro- en vmbo-scholen hebben zich aangemeld voor de pilot. Omdat dit aantal overeenkomt met het maximale aantal toe te laten scholen heeft geen selectie hoeven plaatsvinden. De scholen hebben zich bereid verklaard om gezamenlijk een onderbouwklas in te richten waarbinnen aan de kerndoelen van de onderbouw vmbo wordt gewerkt met het oog op eventuele overstap naar het vmbo. Daarnaast hebben ze schriftelijke bewijzen van instemming van de MR-en van de deelnemende scholen en van het samenwerkingsverband ingeleverd. In de aanvraag hebben de scholen gezamenlijk toegelicht hoe gewaarborgd wordt dat leerlingen die in staat zijn om door te stromen naar de bovenbouw vmbo dat na twee of drie jaar daadwerkelijk kunnen doen en hoe de begeleiding bij de overstap naar het vmbo geregeld is.

² <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/07/helpt-leerlingen-praktijkonderwijs-haalt-diploma>

³ Inmiddels is de pilot uitgebreid met een tweede tranche van drie jaar, startend in schooljaar 20/21 waarvoor alle deelnemende scholen in de eerste tranche zijn uitgenodigd.

De pilot is in schooljaar 2019/2020 van start gegaan. De gedachte achter de pilot is dat door te starten in het pro leerlingen ofwel op termijn kunnen doorstromen naar het vmbo ofwel hun route op het pro kunnen vervolgen.

1.2 Intermezzo: de functie van het praktijkonderwijs

Het praktijkonderwijs (pro) kent jaarlijks circa 30.000 leerlingen. Dat komt neer op circa drie procent van het totaal aantal leerlingen in het vo. Sinds het ontstaan van het pro in 1998 heeft het pro maatwerk voor leerlingen hoog in het vaandel, met als gevleugeld motto ‘In het praktijkonderwijs geldt niet dat de leerling onderwijs volgt, maar volgt het onderwijs de leerling’. In het pro wordt gewerkt met kleine klassen, meestal een maximale groeps grootte van 14 leerlingen. Elke leerling heeft een individueel ontwikkelingsperspectief plan (OPP), waarin uitstroombestemming, leerdoelen en de gewenste ondersteuning zijn vastgelegd voor leerroutes op maat.

De oorspronkelijke ‘harde’ omschrijving van de doelgroep voor pro omvat ‘jongeren van wie vaststaat dat ze niet in staat zijn een vmbo-diploma te behalen (ook niet met lwoo) en vrijgesteld zijn van de kwalificatieplicht’. Toegang tot het pro is van oudsher geregeld door landelijke indicatiecriteria. Sinds 2016 geven samenwerkingsverbanden Passend Onderwijs zelf een toelaatbaarheidsverklaring praktijkonderwijs (TLV Pro) af. De criteria daarvoor hebben betrekking op IQ en leerachterstand.⁴ Binnen de criteria voor lwoo en pro is er een groot overlapgebied. Het aandeel leerlingen dat binnen het overlapgebied vallen is de afgelopen jaren toegenomen (Eimers, e.a. 2016). DUO-analyses wijzen uit dat het overlapgebied rond de 50 procent bedraagt. Daarnaast bestaat sinds een aantal jaar de mogelijkheid van ‘opting out/LWOO’, waarbij samenwerkingsverbanden hun eigen criteria mogen hanteren. Het hanteren van eigen criteria voor lwoo maakt de grens tussen pro en lwoo minder hard. Ondanks de aanzienlijke overlap in de doelgroepen van pro en vmbo met lwoo, gaat het om twee onderscheiden onderwijssoorten met eigen regelgeving en programmering.

Het praktijkonderwijs leidt van oorsprong op tot de arbeidsmarkt. Daarin hebben zich in de loop van de tijd ontwikkelingen voorgedaan. Eén daarvan is een andere kijk op IQ, van onveranderlijk kenmerk tot momentopname (Eimers, e.a. 2016). De doorstroom naar het vervolgonderwijs is daardoor steeds gebruikelijker geworden en er bestaan in het pro mogelijkheden om (school)diploma’s en (branche-)certificaten te behalen. De kansen van pro-leerlingen om verder te leren nemen hierdoor toe.

Het CBS⁵ en de website Onderwijs in cijfers⁶ laten, gebaseerd op gegevens van DUO, zien dat de helft van de leerlingen in het praktijkonderwijs doorstroomt naar het vervolgonderwijs. Zij vervolgen hun onderwijsloopbaan vooral in een mbo 1-/entreeopleiding of mbo 2-opleiding. Slechts een klein deel stroomt door naar het voortgezet speciaal onderwijs (vso), brugklas vo of vmbo-basis leerjaar 3 en 4. Het CBS heeft ook aangetoond dat van degenen die het pro in schooljaar 2012-2013 verlieten, ruim de helft na drie jaar een diploma op zak heeft, van wie ongeveer de helft een

⁴ Kortgezegd geldt voor pro een leerachterstand van tenminste drie jaar en een IQ tussen 55 en 80.

⁵ <https://www.cbs.nl/nl-nl/nieuws/2018/07/helft-leerlingen-praktijkonderwijs-haalt-diploma>

⁶ <https://www.onderwijsincijfers.nl/themas/transities-in-het-onderwijs/studiesucces-van-pro-en-vso-leerlingen/studiesucces-van-pro-leerlingen/hoer-ziet-de-doorstroom-van-pro-leerlingen-eruit>

startkwalificatie. Ook onderzoek van Kennis et al. (2018)⁷ toont aan dat de rechtstreekse doorstroom van praktijkonderwijs naar mbo al vele jaren omvangrijk is en bovendien vrij constant. In het onderzoek wordt het aandeel doorstroom naar mbo becijferd op 40-45 procent, oftewel jaarlijks zo'n 2.500 leerlingen uit het praktijkonderwijs.

1.3 Doel en uitvoering van het begeleidend onderzoek

Het ministerie van OCW heeft SEO Economisch Onderzoek in samenwerking met Bureau Turf gevraagd de begeleidende monitor en evaluatie van de pilot onderbouwklas pro-vmbo uit te voeren. Dit heeft als doel in kaart te brengen welke vorm en inrichting scholen hanteren in de pilot en hoe kenmerken van de pilot samenhangen met behaalde resultaten, zoals het bevorderen van onderwijsaanbod op maat. Het onderzoek heeft een totale doorlooptijd van drie jaar, waarin regelmatig wordt gesproken met de deelnemende pro- en vmbo-scholen, enkele schoolbezoeken plaatsvinden en data-analyses worden gedaan op de doorstroom naar pro naar vmbo.

De implementatiemonitor

In het voorliggende rapport worden de bevindingen uit de implementatiemonitor - uitgevoerd in schooljaar 2019-2020 - beschreven. Deze monitor is uitgevoerd middels een telefonische bevraging van de contactpersonen van alle deelnemende pro-scholen. Voor de gesprekken is een leidraad opgesteld, waarbij gebruik gemaakt is van de informatie uit de aanmeldingsformulieren. De leidraad bestaat uit vragen in zeven themablokken: 1. Context en achtergrond; 2. Bereik en selectie; 3. Samenwerkingsafspraken met het vmbo; 4. Het onderwijsprogramma; 5. Begeleiding in de onderbouw; 6. Doorstroom naar het vmbo en nazorg; 7. Succesfactoren en knelpunten tot nog toe.

Van de 30 aangemelde scholencombinaties zijn er 27 daadwerkelijk gestart. Met alle contactpersonen van de aan de pilot deelnemende pro-scholen zijn in december 2019 en januari 2020 – ongeveer vier maanden na de formele start van de pilot- gesprekken gevoerd. Daarbij moet aangetekend worden dat sommige scholen al voor de start met de pilot ervaring hebben met de doorstroom van pro naar vmbo, ook als klas/groep. De functies van de contactpersonen zijn divers: docent/projectleider, teamleider, adjunct-directeur, afdelings- of locatieleider, (ambulant) relatiemanager, directeur en directeur-bestuurder. Vooraf is de gespreksleidraad toegezonden. De gesprekken besloegen tussen de driekwartier en anderhalf uur en hebben een rijk beeld van de start van het traject opgeleverd. Van elke gesprek is een uitgebreid verslag gemaakt en de verslagen zijn - op verzoek - teruggelegd aan de contactpersonen.

In het volgende hoofdstuk worden de bevindingen van de implementatiemonitor gepresenteerd. Omdat de pilot zo heet, wordt in de rapportage vooral de term onderbouwklas of brugklas gebruikt. In de praktijk staat dat niet één op één voor een daadwerkelijke klas, maar kan het ook om groepen leerlingen of individuele leerlingen gaan.

⁷ Kennis, R., Eimers, T. & Woude, S. van der (2018). *Doorstroom van praktijkonderwijs naar mbo. Studie naar cijfers, achtergronden en wettelijk kader*. Nijmegen: KBA Nijmegen.

2 De pilots onderbouwklas pro-vmbo in beeld

Hoe geven de 30 deelnemende scholencombinaties vorm en invulling aan de onderbouwklas pro-vmbo en hoe ziet de groep doelgroep leerlingen eruit? Deze vraag staat centraal in dit hoofdstuk, waarbij informatie is verkregen van de kant van de pro-school: de plek waar de betreffende leerlingen staan ingeschreven.

2.1 Context en achtergrond van de pilot

Het initiatief voor de samenwerking met het vmbo voor deze pilot is meestal door de praktijkschool genomen. Bij een derde van de deelnemende scholen komt het initiatief van zowel de pro- als de vmbo-kant, soms omdat er al samenwerking bestond, soms omdat de initiatiefnemer verantwoordelijk is voor beide schooltypen. Een gezamenlijk initiatief komt twee keer voort uit een gezamenlijk ondersteunings- of zorgteam.

De keuze voor het vmbo waarmee wordt samengewerkt is doorgaans gericht en ligt vaak voor de hand. Bijvoorbeeld omdat het gaat om scholen binnen hetzelfde bestuur, afdelingen van eenzelfde school (niet noodzakelijkerwijs op dezelfde locatie), scholen die een gebouw delen of zich fysiek in elkaars nabijheid bevinden. Tweemaal worden eerdere of bestaande goede samenwerkingservaringen (bijvoorbeeld symbiose-onderwijs of een soortgelijke brugklas) als reden vermeld of juist uitzicht op intensievere samenwerking in de toekomst. In één geval wordt de breedte van het aanbod aan profielen aangevoerd als reden voor de vmbo-‘partner’keuze, in een ander geval is de keuze min of meer toevallig, omdat één van de twee vmbo’s deze pilot ‘er nog bij kon hebben’. Soms is de keuze ‘beperkt’ doordat er maar één vmbo-school met een basisberoepsgerichte leerweg in de (wijde) omgeving gevestigd is. In een twee gevallen is er herschikking van scholen aan de orde en/of nieuwbouw. Een aantal malen wordt de expliciete wens uitgesproken om met de pilot de samenwerking tussen pro en vmbo te intensiveren en mogelijk ‘schotten/muurtjes’ te laten vervagen.

Samenwerking met het vmbo bestond op nagenoeg alle pro-scholen, ook al voor deelname aan de pilot. De vraag ‘hoe kunnen we samen iets extra’s betekenen voor onze leerlingen?’ speelde op veel scholen. Soms ging het om gebruik van faciliteiten van het vmbo door pro-leerlingen.

De ‘doelgroep’ voor de pro-vmbo-brugklas bestaat in feite al zolang er criteria bestaan. Om die reden is geïnformeerd of er vóór de pilot al ervaring bestond op de pro-school met een vergelijkbaar initiatief als de brugklas pro-vmbo, gericht op doorstroom naar het vmbo. In 12 gevallen is er geen vergelijkbaar initiatief. Dat betekent niet dat doorstroom van pro naar het vmbo niet voorkwam; het gebeurde alleen incidenteel en individueel. In een paar gevallen was er sprake van beleid en afspraken met het vmbo of binnen het samenwerkingsverband om, als een overstap van pro naar vmbo erin zat, dat mogelijk te maken. Dertien scholen hebben al eerdere ervaringen opgedaan, gestoeld op de volgende initiatieven⁸:

⁸ Dit betreft de eigen benamingen voor eerdere initiatieven voor een brugklas pro-vmbo.

Eerdere vergelijkbare initiatieven als de brugklas pro-vmbo (eigen benamingen van scholen)

- Pro-leerlingen hadden de mogelijkheid in de bovenbouw een praktijkvak op vmbo-niveau te volgen als dat voor hun stage- of werkplek van belang was
- Pro-leerlingen volgden praktijkmodules en Nederlands op het vmbo en zaten in het derde jaar zowel op pro als vmbo. Er werd bekeken of ze het vmbo-diploma konden halen. Dat veranderde toen de school zelf de entree-opleiding ging aanbieden.
- Leerlingen volgen praktijklessen op vmbo
- Schakelroute sinds 2007/2008
- Vmbo-pro-klasje op het vmbo, gestopt (te duur, te veel ‘speciaal onderwijs’)
- Combinatieklas
- Vmbo’ers volgden deels onderwijs op pro
- Leerwerktrajecten (LWT) gepositioneerd tussen pro en vmbo-basis
- Tussenvoorziening (is verdwenen)
- Schakelklas vanuit vmbo (afstroom) en schakeltrajecten
- Brugjaar/klas sinds 2008
- Vorig school jaar gestart met pro-vmbo-klas

Redenen voor deelname aan de pilot

Het gegeven dat een behoorlijk deel van de scholen ervaring heeft met vergelijkbare initiatieven als de pro-vmbo-brugklas, maakt de redenen waarom de scholen meedoen aan de pilot des te interessanter. Elke school voert daarvoor meerdere redenen aan. Die redenen hangen meestal samen.

Een meerderheid van de scholen noemt het voorkomen van ‘afstroom’ uit het vmbo (vaak leerjaar 3 of eerder) als motief om aan de pilot mee te doen. ‘Afstroom’ is een negatieve ervaring voor leerlingen en hun ouders. *“Het vraagt veel om teleurgestelde leerlingen weer in de stand van leren leren te krijgen.”* *“Tijd moet uitwijzen of leerlingen daadwerkelijk naar de bovenbouw van het vmbo gaan, maar mocht dat niet het geval zijn, dan ervaren ze geen afstroom en blijven ze op het praktijkonderwijs”.* Daarmee gaat het ook om motieven als ‘de leerling eerder op de goede plek’ en een goed, passend aanbod ontwikkelen om positieve ‘opstroom’ mogelijk te maken en in het verlengde daarvan de verwachting van een positieve impuls voor de positionering en het imago van het praktijkonderwijs. Voor leerlingen en hun ouders ontstaan er op die manier door meer maatwerk aantrekkelijke opties.

Een tweede reden die veel genoemd wordt is het beter kunnen bedienen van een doelgroep voor wie aanbod ontbrak. In een enkel geval hebben scholen daar een specifieke doelgroep bij voor ogen, bijvoorbeeld ISK-leerlingen. Ook kansen bieden aan pro-leerlingen wordt vaak als reden vermeld. Daarbij gaat het om het stevig(er) toerusten van pro-leerlingen, het vmbo-diploma als opstap naar een startkwalificatie en een grotere slaagkans in het mbo. Daarnaast is er een aantal scholen dat niet zozeer het vmbo-diploma als (hoger) doel ziet, maar het maatwerk en de mogelijke ontschotting die voor deze doelgroep gerealiseerd kan worden.

Het formaliseren van de staande praktijk is voor vijf scholen één van de beweegredenen voor deelname. Redenen die wat minder vaak aangevoerd worden zijn bijvoorbeeld het contact met het vmbo intensiveren, het vmbo betrekken in de doorlopende lijnen pro-vmbo-mbo, betere contacten tussen pro en vmbo op directie-/docentniveau, de mogelijkheid om de onderbouwklas in reclameuitingen op te nemen, de wens van het bestuur om de pilot uit te voeren vanwege goede aansluiting

bij de onderwijsvisie of de wens van een (inmiddels vertrokken) directeur. Andere redenen die genoemd worden hebben te maken met de pilot an sich: de pilot genereert aandacht voor dit onderwerp, de wens bij de pilotscholen te willen horen, vinger aan de pols willen houden, leren van elkaar, maar ook specifieke 'leervragen' die men zich in de pilot stelt, zoals: 'Kunnen we onze bestaande route actualiseren?' 'Wat wordt er landelijk bereikt met de pilot en wat heeft dat voor gevolgen?' Nog een paar voorbeelden van leervragen zijn in onderstaand kader opgenomen.

Voorbeeld 1:

"We zijn ingestapt in de pilot om te onderzoeken wat de winst is voor leerlingen van deze aanpak. Het vraagstuk 'waar zit de winst en wie heeft hier het meeste aan' speelt nog steeds (..) Een diploma van vmbo/leerwerktraject voldoet waarschijnlijk wel aan de wens van een aantal ouders. Maar – vergeleken met leerlingen die via het Pro de entree-route volgen- lopen die leerlingen dan wel de nazorg van het pro mis en een geleidelijke overgang naar het mbo. Dat is hier veel beter geregeld. Er is geen ruchtbaarheid gegeven aan de pilot. Als ouders de term vmbo horen vallen, dan denken ze dat hun kind naar het vmbo kan; dan hebben we meer uit te leggen dan dat we bezig kunnen zijn met experimenteren.' De pilotperiode is voor de school een periode om van te leren. Het doel is niet dat de leerlingen per se een vmbo-diploma moeten halen."

Voorbeeld 2:

"Door de pilot kun je onderzoeken wat nou voor de leerling het beste is. Een pro-vmbo-advies maakt het makkelijker voor de basisschool: 'we gaan het nog onderzoeken'. Daarmee wordt het definitieve advies een beetje uitgesteld. Ook voor ouders: 'mijn kind komt in ieder geval terecht op een school met pro en vmbo'. Ouders geven met regelmaat aan dat ze denken dat hun kind méér kan. Een plek in het pro voelde dan toch als: 'daar kom je niet meer zo makkelijk uit; dan moet je toch eerst het hele pro-traject doorlopen, voordat je in het mbo komt'. Met een pro-vmbo voelt dat anders. Tussentijds opstroom vanuit pro gebeurde niet of nauwelijks. De pilot geeft de mogelijkheid om uit te zoeken hoe leerlingen op hun niveau in het vmbo maatwerk geboden kunnen worden. Dat was een beweging die al gaande was in de school ('en hadden we ook zonder pilot wel gedaan')."

Voorbeeld 3:

"De pilot genereert aandacht en maakt dat er meer gestructureerd met een klas gewerkt kan worden. Onze ambitie is om de kansklas één van de drie stromen (binnen een school met pro en vmbo) te laten zijn met na twee of drie jaar het moment van het bepalen van de vervolgroute in vmbo of pro. De hoop is dat de route vmbo qua volume voldoende omvangrijk blijft om ook in de bovenbouw een kansklas (andere naam) te kunnen handhaven en als groep verder te gaan naar het examen. Dan heb je in de school drie helder onderscheiden stromen. Maar dan heb je wel voldoende massa nodig."

Voorbeeld 4:

"Wij zijn de pilot niet gestart vanuit de gedachte dat ieder kind een zo hoog mogelijk diploma moet halen. Voor veel pro-leerlingen is het perspectief 'werk' en dat is geen vies woord. Het doel van pro-vmbo is niet zoveel mogelijk leerlingen met een vmbo-diploma laten uitstromen, maar zorgen dat je maatwerk levert en per leerling kijkt wat de leerling nodig heeft en kan. Dat gaat eigenlijk niet over pro of vmbo. Dat gaat over de manier waarop je onderwijs inricht. Dat we nu een leerling hebben die halverwege het jaar doorstroomt van de pro-vmbo-klas naar het vmbo, maakt het docententeam duidelijk dat we zaken niet moeten dichttimmeren, maar per leerling en vak moeten kijken, hoe we kunnen zorgen dat een leerling goed bediend wordt. De ervaring die we hier opdoen in de pilot kunnen we benutten om te bekijken wat we meenemen naar al het andere dat we doen op school. Het zou als vliegviel kunnen fungeren. Wellicht dat straks een kaderleerling ook halverwege het schooljaar bepaalde vakken op een ander niveau kan doen. Daarmee ben je als leerling niet gebonden aan de 'plaatsing' op basis van de vakken waar je het slechtst

in bent. Je wilt leerlingen positieve ervaringen laten opdoen. De pilot nodigt ons uit om per leerling en per vak na te gaan wat hij of zij nodig heeft. En is een middel om te komen tot ‘ontschotting’.”

Niet alleen noemen pro-scholen desgevraagd redenen voor deelname aan de pilot, maar ook verwachtingen ten aanzien van de meerwaarde van de pilot/de brugklas pro-vmbo. Voorbeelden daarvan zijn:

- *“De boodschap is makkelijker voor het basisonderwijs en ouders. We gaan het onderzoeken, zo is er uitstel van definitief advies en kun je perspectief bieden, maar ouders vaak denken dat dat perspectief via de pro-weg ontbreekt.”*
- *“Een meerwaarde van de pilot die we ‘on the go’ hebben geconstateerd is de meerwaarde voor vmbo-docenten. Die zijn nu meer in de gelegenheid om te kijken hoe het toegaat in het praktijkonderwijs. Eén van die zaken is bijvoorbeeld dat op de praktijkschool het kind wordt vergeleken met zichzelf, met de eigen ontwikkeling, terwijl op het vmbo-leerlingen met elkaar vergeleken worden (met het gemiddelde). Praktijkonderwijs ligt voorop in ontwikkelingsgericht werken en ervaart daarin niet de druk die vmbo-collega’s wel ervaren vanuit het examen (‘daar moet ik komen met mijn leerlingen’). Als die druk wegvalt gaat een docent zich echt ervoor inzetten dat een leerling leert. We zien ook de waarde van praktijklessen voor leerlingen, waar in de vmbo-onderbouw minder aandacht voor is (veel avo in plaats van ‘praktijk’ of ‘leren door doen’).”*
- *“De waarde en betekenis van de pilot zit voor deze school meer in: hoe kun je leerlingen op niveau bedienen zonder last te hebben van schotten. Het gaat dus zeker niet per se om het ‘hogere’ vmbo-diploma als doel. Met elkaar duwen we in Nederland alles naar boven. Ouders en kinderen willen erbij horen.”*

2.2 Bereik en selectie

Deelname aan de pro-vmbo-onderbouwklas

Aan de pilot ‘onderbouwklassen pro-vmbo’ doen dit schooljaar (2019-2020) 315 leerlingen mee op 25 scholen. Twee scholen zijn (nog) niet met leerlingen gestart. De aantallen per pilotschool lopen uiteen van één enkele leerling tot een school die alle 42 (3x14) leerlingen in het eerste jaar van pro als ‘pilotleerlingen’ beschouwt. In 17 gevallen gaat het om een groep of klas van tussen de 10 en 15 leerlingen, in de overige gevallen gaat het om kleinere aantallen. De pilotscholen hanteren hierbij verschillende strategieën: van een ruime(re) groep plaatsen en -bij wijze van spreken- zien wie gedurende het jaar naar boven komt drijven tot proberen zo goed mogelijk vooraf te bepalen wie het potentieel zou hebben om door te kunnen stromen (selectie).

Van de zes scholen die al een soortgelijke brugklas hadden, hebben er drie dit schooljaar meer leerlingen dan voorheen in de pro-vmbo-klas. In één geval gaat het om minder leerlingen dan voorheen en bij twee scholen is het aantal gelijk gebleven.

Herkomst van deelnemers

Leerlingen die deelnemen aan een onderbouwklas pro-vmbo zijn doorgaans afkomstig van het (speciaal) basisonderwijs. Veertien pilotscholen hebben alleen ‘onderinstromers’ vanuit het po (sbao en bao) in de onderbouwklas, de overige scholen met deelnemende leerlingen hebben ook (enkele) leerlingen die afkomstig zijn van vmbo (leerjaar 1), leerlingen die al in het eerste of tweede jaar van pro zaten, ISK-leerlingen, kortzittende pro-leerlingen, langdurig zieke leerlingen (LZK) of een enkele leerling die vorig jaar ook meedeed aan een pro-basisklas.

Selectie

Drie scholen melden dat door het (late) moment in het schooljaar van toekenning van de pilot de aanmeldprocedure voor het praktijkonderwijs al achter de rug was. Daardoor kon er geen directe werving/selectie voor de klas plaatsvinden. Dat betekent ook, dat men verwacht in het komende jaar verdere nuanceringen in de selectie aan te brengen. Een school vertelt: *“Pas na de inschrijvingen kon een wervingscampagne voor een klas ingezet worden en is scholen gevraagd om leerlingen die in het overlapgebied van de criteria zitten in beroverweging te nemen, indien ouders en leerlingen daarin meegingen.”* Op drie scholen na (twee die niet met een klas gestart zijn en een school waar alle eerste klassen deelnemen aan de pilot) worden op alle pilotscholen vormen van ‘selectie’ toegepast om te bepalen welke leerlingen voor de onderbouwklas pro-vmbo in aanmerking komen. Sommige scholen benadrukken daarin de procedure, andere de gehanteerde criteria.

Duidelijk is dat doorgaans de pro-criteria een eerste stap vormen, waarbij er sprake is van gerede twijfel over de ‘juiste plek’ van een jongere. In criteriatermen betekent dat, dat de scores in het overlapgebied tussen pro en lwoo vallen of bijvoorbeeld in het gebied van tegenstrijdige criteria of aan de hoge kant van pro. Zo noemen scholen bijvoorbeeld een IQ-score van tussen 75 en 80 en didactische prestaties/DLE’s waarbij vooral begrijpend lezen niet te veel achterstand moet vertonen. Als scholen criteria vermelden, noemen ze doorgaans een samenstel van criteria: IQ, leerachterstand, in combinatie met sociaal emotioneel functioneren (dat meer bij Pro past), inzet, werkhouding, motivatie en interesse in theoretisch leren, ambitie. Ook aspecten als zelfstandigheid en zelfredzaamheid, ondersteuning van huis uit en mee kunnen draaien in grotere groepen worden meegewogen: *“Leerlingen moeten moeilijkere stof aankunnen met minder begeleiding en meer zelfstandigheid.”* Een paar scholen geven aan dat de criteria die momenteel worden toegepast niet heel ‘hard’ zijn en een kwestie is van ‘zoeken’ naar een passend totaalplaatje. Zo geeft ook meer dan de helft van de scholen aan geen uitsluitingscriteria te hanteren. *“Het gaat om een combinatie van criteria; leerlingen worden niet afgewezen op grond van één criterium.”* Waar men dat wel doet gaat het meestal om externaliserend gedrag, een IQ (onder)grens, het niveau begrijpend lezen of leerproblemen. Een enkele keer wordt ‘capaciteit van de school/groepsgrootte’ aangevoerd.

Sommige scholen vinden het jammer dat alleen leerlingen die voldoen aan pro-criteria kunnen deelnemen: *“Een leerling kan op andere gronden, bijvoorbeeld leerstrategie of ondersteuningsbehoefte beter in een pro-vmbo-klas passen, al scoort hij didactisch iets hoger. We hebben een groep geformeerd van wie we denken dat ze passen in het pro-vmbo-traject.”* Dat geldt nog sterker waar men aangeeft dat afstroom van vmbo naar pro vaak in het derde leerjaar plaatsvindt en waar men is gaan terugkijken of die leerlingen aan het begin van hun loopbaan voldeden aan de pro-criteria. Dat bleek soms niet het geval. Dat speelt ook door in de voorwaarde van een toelatingsverklaring (TLV), zeker waar scholen leerlingen selecteren die bovenin de pro-criteria zitten. Zo’n leerling zou dan immers ook naar het vmbo mogen. Een enkele keer geeft men daarbij aan dat het samenwerkingsverband of de Commissie van Toelating ‘een oogje toeknijpt’.

Wie verzorgt de selectie?

Het advies van het (s)bao (en de onderzoeken die daaraan voorafgaan) of van de school van herkomst wordt op veel plekken in een zorgvuldige intake (waarbij – zo zegt men – er op het po nog wel eens iemand tussendoor geglipt kan zijn) gevolgd. Het po doet in feite de eerste (voor)selectie, doorgaans via een Pro-advies, soms ook met een voordracht voor de pro-vmbo-brugklas. Een paar scholen merken daarbij expliciet op, dat het basisonderwijs moeite heeft met het advies pro. Soms

kijkt een orthopedagoog nog extra mee. (Wensen van) ouders worden betrokken, waarbij het ook wel eens voorkomt dat een ouder een kind liever naar het ‘reguliere’ praktijkonderwijs ziet gaan in plaats van naar het vmbo. Maar in veel gevallen is de wens van ouders eerder op het vmbo gericht. Soms is er in een samenwerkingsverband een aparte commissie die advies uitbrengt, dat later nog bekrachtigd moet worden door de plaatsings- of toelatingscommissie van de school.

Het praktijkonderwijs (toelatingscommissie, toelatingsoverleg, zorgteam, ondersteuningsteam) verzorgt in ongeveer de helft van de gevallen de selectie voor deelname van leerlingen aan de pilot. In vier gevallen is er een gemeenschappelijke toelatingscommissie -bijvoorbeeld van pro en vmbo- waarbij soms het samenwerkingsverband een rol speelt. In een enkel geval kijkt het praktijkonderwijs ook mee bij de selectie/intake van vmbo-leerlingen, om te zien of er potentiële kandidaten voor de onderbouwklas bij zitten. Op één pro-school laat men de jongere zelf solliciteren naar een plek *“als eerste stap om inzicht te tonen in ‘wat wil ik en wat kan ik.’”*

Onderscheidend?

Gevraagd of en waarin pro-vmbo-brugklasleerlingen ‘opvallen’ ten opzichte van andere pro-leerlingen geeft een klein deel aan (nog) geen onderscheid te zien of dat dat niet van toepassing is. Een deel van de scholen noemt aspecten die met cognitieve/didactische ontwikkeling of IQ te maken hebben. *“Deze jongeren zijn net iets meer theoretisch ingesteld of iets meer gefocust op leren dan op doen.”* Vaak worden voorwaardelijke competenties om te blijven leren genoemd, zoals volharding, werkhouding, concentratie, vertrouwen in eigen kunnen. Vaak ook worden motivatie en ‘prestatiedrang’ vermeld.

2.3 Samenwerkingsafspraken met het vmbo

De meeste scholencombinaties die meedoen aan de pilot maken onderling (pro en vmbo) afspraken over onderwerpen die bij het uitvoeren van de pilot een rol spelen. Dat kunnen financiële afspraken zijn, afspraken over de inzet van personeel, afspraken over het samen opstellen van het curriculum/programma en/of het uitvoeren daarvan, afspraken over de begeleiding, nazorg, communicatie over de onderbouwklas, verantwoordelijkheden en/of monitoring en evaluatieafspraken.

Afspraken

Dertien pro-scholen geven aan dat er geen of nog geen onderlinge afspraken met het vmbo gemaakt zijn. Vaak ligt dat aan de positionering van de scholen en gaat het bijvoorbeeld om afdelingen van eenzelfde school of scholen die onder één directeur ressorteren. Dat wil niet zeggen dat er niks geregeld hoeft te worden. Afstemming van de roosters, de jaarplanning, studiedagen, leerlingvolgsystemen of toegang geven tot verschillende volgsystemen zijn organisatorische zaken die de samenwerkende scholen tegenkomen. Het zijn niet uitsluitend afdelingen van één school die geen onderlinge afspraken maken. Het komt ook voor op plekken waar een lange samenwerkingstraditie bestaat tussen pro en vmbo. Waar er nog geen afspraken gemaakt zijn verwacht men dat dat gaandeweg zal gaan gebeuren of komt dat bijvoorbeeld doordat de pro-school het programma nu nog alléén uitvoert.

Of en welke afspraken gemaakt worden hangt niet alleen af van de constellatie waarin de scholen zich bevinden, maar ook van de manier waarop ze het programma ingericht hebben; of er

bijvoorbeeld vmbo-docenten les komen geven op de pro-school. In die gevallen zijn er vaker afspraken over de inzet van personeel. Doorgaans betaalt het pro dat, uit de reguliere bekostiging. In een twee gevallen is er sprake van gesloten beurzen en in een enkel geval neemt het vmbo dat voor haar rekening. In dit verband melden de pilotscholen als knelpunt dat de pilot geen facilitering of middelen met zich meebrengt. In één geval is de bijdrage van het samenwerkingsverband gestopt. Ook geeft een school aan dat de gemaakte afspraken en plannen voor de inzet van vmbo-personeel vanwege personeelstekorten dit jaar nog niet gelukt zijn. Nagenoeg overal zijn afspraken gemaakt over het programma, lesmethoden, materialen en de uitvoering ervan, zo ook over de begeleiding en de nazorg (voor zover de ideeën daarover al uitgewerkt/uitgedacht zijn). De inhoud daarvan komt verderop in dit hoofdstuk aan bod. Een minimale variant is dat het praktijkonderwijs van het vmbo hoort welke lesmethode en toetsen er gebruikt worden.

Reclame of niet?

Als het gaat om communicatie-uitingen over de onderbouwklas zijn er verschillen tussen de pilotscholen. De meeste scholen hebben, uitbundig of iets terughoudender, de onderbouwklas opgenomen in hun communicatie-uitingen. Een paar scholen vertellen dat er in een lokale krant aandacht aan is besteed. Het is bekend gemaakt in het samenwerkingsverband, en er wordt (veel) aandacht besteed aan voorlichting voor het basisonderwijs en ouders, om de juiste verwachtingen te creëren. In een situatie dat vanwege ‘opwaartse druk’/hoog kiezen door ouders een school zich geconfronteerd ziet met teruglopende leerlingenaantallen kan dat een reden vormen waarom ‘reclame’/communicatie-uitingen welkom zijn, ook met het oog op continuïteit. In een paar gevallen wordt er juist bewust voor gekozen om geen of weinig ruchtbaarheid aan het initiatief te geven: *“Als ouders de term ‘vmbo’ horen vallen, dan denken ze meteen dat hun kind naar het vmbo kan; dan hebben we meer uit te leggen dan dat we bezig kunnen zijn met experimenteren.”* Daarnaast wil men ervoor waken dat er geen ‘eliteklasje’ in het pro komt. *“Pro-leerlingen hebben al acht jaar vergelijking met andere leerlingen achter de rug”.*

Overleg- en organisatiestructuur

Veel scholen hebben rondom de onderbouwklas en de pilot een organisatiestructuur in het leven geroepen. Vaak is er een stuurgroep, een projectgroep of projectleider en werk- of ontwikkelgroepen, of periodiek (ook informeel) overleg tussen betrokken pro- en vmbo-docenten en zorgcoördinatoren. Soms dekt de structuur alle niveaus in de scholen, een andere keer komt de pro-vmbo-brugklas als onderwerp ter tafel bij een relevant thema-overleg en is het samenwerkingsverband aangehaakt. Als er docenten van beide schooltypen betrokken zijn is het uitwisselingoverleg tussen docenten de minimale variant van overleg. Vaak staat de pilot ook in team- of directie-overleggen op de agenda. In twee gevallen is er een klankbordgroep ingericht. Ook in dit verband wordt het gebrek aan middelen bij de pilot als knelpunt genoemd voor de (soms grote) investering die de scholen doen.

2.4 Onderwijsprogramma van de onderbouwklas

Bij alle pilots is een onderwijsprogramma bedacht en ingericht. Eerder is al aangegeven dat de aantallen leerlingen die in het ‘pilot-traject’ deelnemen verschillen: van (nog) geen leerlingen in twee gevallen, één leerling tot 42 leerlingen in de situatie waar drie pro-klassen extra lessen krijgen uit het vmbo-programma.

In bijlage A zijn verkorte beschrijvingen van alle pilots opgenomen. Daaruit blijkt dat de pilots verschillende keuzes hebben gemaakt, die voor een deel in de pilot verder onderzocht en uitgekristalliseerd worden:

- Een aparte pro-vmbo-brugklas in het pro (ook omdat dat mogelijk is gezien de aantallen), een groepje leerlingen in het pro dat meedraait in zowel een pro(stam)klas, individuele leerlingen of alle pro-leerlingen in het eerste jaar. Soms is ook bij een grotere groep de overweging om er geen klas van te maken vanuit de gedachte dat een mix het mogelijk maakt dat leerlingen van elkaar leren/stimuleren en men geen ‘eliteklasje’ wil. Bij 18 scholen zijn er pro-vmbo-onderbouwklassen met verschillende benamingen (schakelklas, pilot brugklas, tussengroep, kansklas, trajectklas, pro-t-klas, pro-basisklas, Pro-plus, schakelroute, pro-bbl-klas)
- Selectie vóór (21 scholen) en/of tijdens de route (4 scholen).
- Een lessentabel die voor alle deelnemers identiek is, dan wel lessen op maat, dan wel vormen ertussen in.
- Vmbo-vakken verzorgd door vmbo-docenten, door pro-docenten of allebei.
- Vanaf het begin les van het eerste jaar op de vmbo-locatie, gedeeltelijk (gefaseerd/geleidelijk) les op de vmbo-locatie, uitsluitend les op de pro-locatie.
- Les op het vmbo als aparte groep/klas of gemengd met vmbo-basisleerlingen.
- De duur van de onderbouwklas/traject: één, twee of drie jaar, vast voor alle deelnemers of op maat.
- Een overstap naar de vmbo-onderbouw na een jaar (vmbo 1 of 2) dan wel na twee of drie jaar naar de vmbo-bovenbouw (vmbo 3, LWT), individueel, als groep of als klas.
- Samenwerking met meerdere pro- dan wel vmbo-scholen.

Inhoudelijk omvat het programma/de lessentabel vaak de kernvakken Nederlands, rekenen/wiskunde en Engels, daarnaast wordt biologie vaak genoemd. Er zijn ook scholen die een breed pakket aanbieden met daarnaast natuur-scheikunde (nask), mens en maatschappij, wereldoriëntatie of aardrijkskunde en geschiedenis, burgerschap, economie. Vaak is er voor leerlingen van de onderbouwklas een apart rooster gemaakt. Bij een individuele benadering wordt sterker gekeken welke vakken een leerling op een hoger niveau zou aankunnen. Qua omvang zijn er grote verschillen: van een lesuur of dagdeel tot de helft van het programma. Praktijk doen leerlingen doorgaans op het praktijkonderwijs. Soms zijn daar wat uren van ingeleverd voor theorievakken of krijgt het praktijkprogramma een andere -bijvoorbeeld modulaire- vorm⁹.

Welk deel van de vakken volgen leerlingen op vmbo-niveau?	Aantal scholen
• De kernvakken (Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels)	4
• De kernvakken plus andere vakken	16
• Enkele vmbo-vakken	5

Het programma is er bij de meeste scholen op gericht om -zo dicht mogelijk- uit te komen bij de kerndoelen van het vmbo en achterstanden die leerlingen in theoretisch opzicht hebben weg te werken. Vergeleken met de vmbo-basisleerlingen gebeurt dat vaak door te concentreren op minder vakken en soms les in een kleinere groep. Ook doelen als wennen aan het vmbo, voorbereiden op zelfstandigheid, huiswerk, leerlingen steviger maken, mee kunnen draaien in een grotere

⁹ Omdat de leerlingen in de onderbouwklas vergeleken met de ‘reguliere’ pro-leerlingen minder praktijk krijgen, worden de praktijkvakken in modules aangeboden, zodat ze in de twee jaar tijd wel kennismaken met alle praktijkvakken. Doordat het modulair wordt aangeboden is het in de tijd wat meer gespreid.

context en oriëntatie op profielen worden een paar keer genoemd. In het programma is dat laatste terug te zien door deelname aan talentenprogramma's, LOB, oriëntatie op de beroepsgerichte profielen bijvoorbeeld via carrousel¹⁰ (op het vmbo). Waar het programma aan alle eerstejaars in het pro wordt aangeboden is het gericht op uitzoeken welke leerlingen 'leerbaar' zijn en wie de manier van leren/werken op het vmbo aankan. Een individuele maatwerkbenadering is er meer op gericht om te bekijken welke (vmbo-)vakken een leerling op zijn/haar niveau kan doen.

Onderwijslocatie

Fysieke afstand tussen de pro-school en de vmbo-school lijkt geen belemmering te vormen voor het volgen van lessen op een andere locatie. Omgekeerd vormt nabijheid geen reden om vanzelfsprekend lessen te volgen op het vmbo. Op meer dan de helft van de scholen volgen vmbo-pro-leerlingen lessen in het eerste jaar alleen op de pro-locatie, met soms een uitstapje naar het vmbo voor bijvoorbeeld oriëntatie. Vaak wordt opgemerkt dat men in de komende periode, en zeker in het tweede jaar, wel van plan is om leerlingen (meer) lessen op het vmbo te laten volgen. Het bepalen van het moment waarop leerlingen les gaan volgen in het vmbo behoort op veel scholen tot de te onderzoeken vragen binnen de pilot. Een enkele keer was het wel het voornemen dat leerlingen op het vmbo les zouden krijgen, maar is dat door omstandigheden (nog) niet gelukt. Ook is het voor enkele scholen een bewuste keuze om leerlingen op de pro-locatie les te blijven geven in de hele onderbouwperiode, om ze niet te overvragen. Op iets minder dan de helft van de scholen volgen leerlingen - meteen vanaf de start van het eerste jaar- lessen op de vmbo-locatie, van een enkele les tot het halve programma.

Op welke locatie volgen leerlingen onderwijs?	Aantal scholen
• Uitsluitend op de pro-locatie	14
• Op de pro-locatie en gefaseerd op de vmbo-locatie	3
• Op de pro-locatie en deels op de vmbo-locatie	8

Betrokken docenten

Op 11 scholen krijgen leerlingen in een pro-vmbo-brugklas alleen les van docenten praktijkonderwijs. Dat gebeurt voor de theorievakken op een enkele uitzondering na in overleg met docenten van het vmbo. In 14 pilots zijn er zowel vmbo-docenten als pro-docenten die lesgeven aan de pro-vmbo-onderbouwleerlingen. In één geval gaat het om een school waar een team van docenten pro- en vmbo lesgeeft aan vmbo, pro en de 'tussenklas'. In een aantal gevallen wordt vermeld dat er in de komende periode wel vmbo-docenten betrokken gaan worden. Soms hangt dat ook samen met de wens om lessen op de vmbo-locatie te gaan verzorgen. Waar vmbo-docenten lesgeven aan pro-vmbo-leerlingen gaat het meestal om een beperkt aantal - één of twee - docenten. Dat zijn doorgaans docenten die gemotiveerd zijn om les te geven aan en affiniteit/feeling hebben met pro-leerlingen. Soms zijn het docenten die ervaring hebben in lesgeven aan twee-klassen, in praktijkonderwijs of speciaal onderwijs.

Van welke docenten krijgen de leerlingen les?	Aantal scholen
• Alleen van pro-docenten	11
• Van zowel pro- als vmbo-docenten	14

In een paar gevallen benoemt men het expliciet als winst van de pilot dat docenten over en weer

¹⁰ Een carrousel is een praktische vorm van beroepsoriëntatie. Dit kan bijvoorbeeld worden vormgegeven door het opdoen van beroepservaring in de praktijk (kijkje nemen bij bedrijven of instellingen).

met elkaar in contact komen en verschillen tussen pro- en vmbo-basisleerlingen ervaren en ontdekken hoe het pedagogisch klimaat op het praktijkonderwijs eruitziet. In een geval wordt dat omschreven als ontdekken dat de verschillen tussen leerlingen kleiner zijn dan gedacht. Een enkele keer is het lesgeven van vmbo-docenten aan pro-leerlingen wel een ‘dingetje’, zo stelt men, omdat vmbo-docenten toch wel moeten wennen aan een doelgroep die zij als moeilijker ervaren. Soms was er ook voor de pilot al sprake van expertise-uitwisseling tussen pro- en vmbo-docenten.

Geleerde lessen

Omdat nagenoeg de helft van de scholen al eerder ervaring had met vergelijkbare trajecten is gevraagd in hoeverre men in het huidige programma of de aanpak zaken herzien heeft. Bij een handvol scholen is dat inderdaad het geval. Zo worden bijvoorbeeld genoemd:

- *“Dat we niet alleen kijken naar de cognitieve ontwikkeling, maar ook naar het sociaal-emotioneel functioneren: je kunnen handhaven in een groep, in een groter gebouw, met meer docenten vraagt meer stevigheid van een leerling”*
- *“We hebben ten opzichte van voorheen het doorstroommoment naar het vmbo verplaatst van eind jaar 1 naar eind jaar 2”*
- *“We werken nu met methodegerichte routes voor de vmbo-vakken”*

Soms liggen de redenen voor verandering aan de vmbo-kant:

- *“Doordat in de Vernieuwing Vmbo leerlingen eerder beginnen met theorie bij de praktijkvakken, hebben we het programma anders ingericht”.*
- *“Doordat het leerwerktraject (LWT)-programma in het vmbo later start, moeten we in ons programma daar een oplossing voor vinden”*

Ook tijdens de eerste maanden van de pilot zijn ervaringen en inzichten opgedaan die al tot bijstelling of heroverweging leiden. Zo geeft een school aan dat het niet te veel ‘boekje-schriftje’ moet worden voor de pro-vmbo-leerlingen: *“Geen ‘vmbo-light’ maar ‘pro-plus’: vanuit het pedagogisch klimaat borend bij het praktijkonderwijs de leerlingen het vmbo-programma laten volgen.”* Ook komt het voor dat men overweegt de volgende tranche leerlingen van de onderbouwklas eerder met leren op de vmbo-locatie in aanraking te brengen.

2.5 Begeleiding in de onderbouwklas

Rolverdeling

18 pro-scholen geven aan dat de begeleiding van de leerlingen van het pro-vmbotraject nagenoeg op dezelfde manier gestalte krijgt als de begeleiding van ‘reguliere’ pro-leerlingen. *“De begeleiding gaat op dezelfde manier; het verschil zit ‘m in dat de leerstof leidend is”.* In het ontwikkelingsperspectief (OPP) is dan bijvoorbeeld als einddoel vermeld ‘plaatsing vmbo 3’. Wel geeft men soms aan dat het accent van de begeleiding iets anders ligt, bijvoorbeeld nadrukkelijker gericht op huiswerk maken, remediëren, op cognitief vlak alles er uithalen. Of men geeft aan dat deze leerlingen via een begeleidingsroute nauwgezet gevolgd worden. Op een aantal plaatsen houdt de orthopedagoog een extra oogje in het zeil en bezoekt bijvoorbeeld de klas eens per week. Op één school zijn er meer begeleidingsuren uitgetrokken bijvoorbeeld voor een coach; op een andere school neemt de begeleiding in het eerste jaar geleidelijk af, zodat er een sterker beroep wordt gedaan op de zelfstandigheid van de leerlingen. Eén school heeft een maatwerkles ingericht, gericht op leren plannen en zelfstandig

functioneren. *“Het moet geen eliteklas zijn, maar ook geen pampersgroep”*. Op elf scholen werkt men met een structuur van coaches en coachingsgesprekken. Als leerlingen les volgen op de vmbo-locatie gaan coaches, mentoren of een teamleider soms mee en fungeren op het vmbo als vraagbaak en aanspreekpunt voor vmbo-docenten. In een enkel geval wordt aangegeven dat de coach beschikbaar blijft tot aan het vmbo-diploma. Als leerlingen daadwerkelijk les volgen op het vmbo of les krijgen van vmbo-docenten zijn die docenten ook op z'n minst als informanten bij de begeleiding betrokken.

Hoeveel begeleiding krijgen leerlingen in de onderbouwklas?	Aantal scholen
• Even veel als 'reguliere' pro-leerlingen	18
• Minder dan 'reguliere' pro-leerlingen	2
• Meer dan 'reguliere' pro-leerlingen	5

Omdat voor de pro-vmbo-leerlingen vaak eenzelfde begeleiding geldt als voor de 'reguliere' pro-groep is ook de begeleidingsstructuur nagenoeg hetzelfde. Met dien verstande dat waar vmbo-docenten een rol spelen, er sprake is van een uitgebreidere groep betrokken personen. Vrijwel overal speelt de mentor of coach vanuit het pro een centrale rol. Het komt voor dat de begeleiding wordt verzorgd door de pro-mentor en de vmbo-mentor of de ondersteuningsteams aan beide kanten, samen met de betrokken pro-en vmbo-docenten. Eén school speelt met het idee ouders (ook) uit te nodigen voor de ouderavonden op het vmbo. Een aantal malen geeft men aan dat het vmbo een rol zal gaan spelen in de begeleiding zodra er meer lessen op de locatie verzorgd worden of dat het vmbo de begeleiding overneemt na de overstap van een leerling.

2.6 Doorstroom naar het vmbo en nazorg

Het doorstroommoment

Bij zes pilots verwacht men dat de doorstroom van de pro-vmbo-leerlingen na één jaar zal plaatsvinden. Deze leerlingen maken dan de overstap naar vmbo 2, dus de onderbouw van het vmbo. *“Het Pro-Basistraject duurt een jaar. Je kunt het zien aan leerlingen binnen die periode en je moet ze ook niet langer een worst voorhouden.”* Bij vijf pilots denkt men over eind leerjaar 1 of leerjaar 2.

14 scholen geven aan dat de doorstroom na jaar 2 zal plaatsvinden. In dat geval zou er sprake kunnen zijn van een verkorte route. Negen van hen houden echter de mogelijkheid open dat het ook na jaar 3 kan gebeuren of dat men jaar 3 op het vmbo als een tussenjaar gaat vormgeven. Dan gaat het dus om doorstroom naar vmbo 3.

Voor de meeste scholen is het moment van doorstroom nog een kwestie die in de pilot nader bekeken wordt: na één, twee of drie jaar of toch maatwerk? Het is een feit, dat er in de eerste maanden van de pilot op verschillende plekken een paar leerlingen tussentijds de overstap naar het vmbo al gemaakt hebben. Als men het vertrouwen heeft dat de leerling het aankan, brengt men de leerling zo snel mogelijk op de juiste plek. Daarnaast wordt nu al gemeld dat men ziet dat er leerlingen zijn die de overstap niet zullen gaan maken. *“In de evaluatie is aan de orde geweest wat te doen met leerlingen van wie de mentoren nu al zien dat de leerlingen die overstap niet gaan redden. Hoelang hou je ze die 'worst' dan nog voor? Die vraag moeten we ons wel stellen.”* Daartegenover staan scholen die de gehele periode juist benutten om leerlingen en ouders zelf geleidelijk op basis van ervaring tot inzicht te

laten komen wat de juiste plek is en/of een leerling beter af is op het praktijkonderwijs of het vmbo.

Hoe bepaald?

Sommige scholen hebben al gedetailleerde criteria ontwikkeld om te bepalen of een leerling kan doorstromen naar het vmbo, waarbij het vmbo een (bepalende) rol speelt: het vmbo moet de leerlingen immers toelaten. De overgangsnormen van vmbo-basis/cijfers van toetsen, de evaluatie in het OPP (de voortgang van leerlingen), het sociaal-emotioneel functioneren en de werkhouding/zelfstandigheid worden met regelmaat – en in combinatie – genoemd. Een keer is afgesproken dat leerlingen een 7 moeten staan voor de vmbo-vakken. Een ander noemt groei op didactisch gebied ten opzichte van het instroommoment als voorwaarde. Er zijn in dit stadium ook scholen die nog uitzoeken welke criteria ze voor de overstap willen hanteren, op basis van wat nodig is om in de bovenbouw van het vmbo te kunnen slagen. De bedoeling op de meeste plekken is daar harde(re) criteria voor te ontwikkelen. In enkele gevallen denkt men over een proef- of wenperiode.

Einde inschrijving

12 pro-scholen zijn van plan hun leerlingen over te schrijven naar het vmbo op het moment dat een leerling de overstap volledig en definitief gemaakt heeft. Een paar scholen hanteren daarbij een vangnet van een half of heel jaar. Op een klein aantal scholen is men nog aan het bedenken hoe dit vorm te geven. Bij een paar scholen acht men dit niet van toepassing omdat de scholen hetzelfde brinnummer hebben. En een school vraagt zich af of er een detacheringsovereenkomst gesloten moet worden voor het volgen van een deelprogramma door een pro/vmbo-leerling in het vmbo en hoe dit eenvoudig te regelen is.

Doorstroom naar ander vmbo?

Op nagenoeg alle pilotscholen zegt men dat een overstap van leerlingen naar een andere vmbo-school dan de samenwerkingspartner zeker tot de mogelijkheden behoort (en voegt men daar soms eerlijkheidshalve aan toe: 'liever niet'). Soms vragen ouders daarom. Bij veel scholen is het echter niet aan de orde, vanwege de breedte aan profielen die het samenwerkende vmbo biedt. Het speelt soms, wanneer een leerling bijvoorbeeld graag een groen profiel of 'horeca' (hbr) wil gaan doen. In enkele gevallen maakt men afspraken met vmbo-scholen in de regio over de opname van leerlingen. In een paar gevallen vindt men dat leerlingen en ouders die dat willen natuurlijk voor een andere vmbo-school kunnen kiezen, maar vraagt men zich wel af wat andere vmbo-scholen aan begeleiding voor deze groep kunnen bieden.

Overdracht en nazorg

Ongeveer de helft van de scholen heeft nog geen vastomlijnd plan over hoe de overdracht van pro naar vmbo zal plaatsvinden. Wel vallen hierbij met regelmaat woorden als 'warme overdracht' en 'zachte landing'. In de antwoorden van de pro-scholen zijn een paar elementen te herkennen: overdracht via wat er van de leerling bekend is (OPP, dossier, IOP etc.), overdracht door middel van personen die contact houden en wellicht (een periode) meegaan met de leerling (mentor/coach), contact tussen vmbo en pro via leerlingbesprekingen, overleg en afspraken tussen zorgteams. Vaak spreekt er veel vertrouwen uit de antwoorden ten aanzien van de inzet en wens van het vmbo dat de leerling op het vmbo slaagt. Zo vertelt een school die al langer bezig is met een pro-vmbo-klas: *"Er is veel georganiseerd, al blijkt dat meestal niet nodig en doen leerlingen in deze route het soms nog beter dan basisleerlingen"*. Als het gaat om het leerlingvolgsysteem maken drie scholen melding van knelpunten, doordat het pro bijvoorbeeld Profijt, Som of Present gebruikt en het

vmbo Magister. Systemen sluiten niet op elkaar aan en het is - ook voor ouders - verwarrend om in twee systemen te moeten kijken.

Ook de nazorg is niet altijd uitgedacht. Doorgaans dicht het pro daar vooral zichzelf een rol in toe. Dan gaat het vooral om het goed volgen en monitoren van leerlingen die de overstap gemaakt hebben. Wie die rol zal gaan vervullen is eveneens soms nog een vraag in de pilot. Genoemd worden pro-mentoren (als traject- of ambulante begeleider), coaches (tot aan diploma), een orthopedagoog met extra uren voor het vmbo, de zorgcoördinator, begeleidingsteam of een unit-leider. Een enkele keer vindt men juist dat er geen pro-mentoren mee moeten naar het vmbo: *“het moet geen pampere zijn”*. Een klein aantal scholen ziet daarin een rol voor het vmbo, maar melden wel dat ze *“akeelig nieuwsgierig”* zullen blijven naar hoe het de leerling vergaat. Een school heeft de nazorg georganiseerd via een avondschool op een dag in de week waarop docenten beschikbaar zijn voor vragen van oud-leerlingen, die bijvoorbeeld op het mbo zitten of bij een werkgever aan de slag zijn. Pro-scholen die met meerdere vmbo's samenwerken noemen het vraagstuk van de organisatie van de nazorg *“een uitdaging”*, omdat er met meerdere scholen contact moet worden onderhouden.

2.7 Succesfactoren en knelpunten

Aan het slot van de gesprekken is aan alle pro-scholen gevraagd wat zij als succesfactoren van de pro-vmbo-brugklas ervaren en tegen welke knelpunten, vragen en dilemma's ze eventueel aanlopen. Deze punten zouden ook gesprekspunten kunnen zijn voor de pilots om – landelijk - met elkaar uit te wisselen. Die behoefte wordt bij de meeste scholen gevoeld. Een klein aantal pilots voorziet daarin door zelf georganiseerd regionaal overleg.

Succesfactoren

Als het gaat om succesfactoren worden zowel bevorderende factoren als opbrengsten en effecten van de pilot genoemd, die deels overlappen.

Een cluster van antwoorden heeft betrekking op het goede contact en de afstemming met het vmbo als samenwerkingspartner. Er bestaan korte lijnen, het vmbo maakt ruimte om deze leerlingen op maat te kunnen laten 'invoegen', er wordt een gezamenlijke en gedeelde verantwoordelijkheid voor deze leerlingen gevoeld en een gezamenlijke ambitie om het te laten lukken. *“De kracht schuilt in de combinatie van het programma van vmbo-basis vanuit de pro (pedagogische) benadering.”* Het intensievere contact tussen pro en vmbo leidt niet alleen tot meer mogelijkheden voor leerlingen, maar ook tot leren van pro en vmbo(-docenten) onderling en het (eerder) herkennen van leerlingen met een mogelijk pro-vmbo-profiel.

Een tweede cluster concentreert zich rond de effecten van de route op leerlingen en/of ouders: *“Supermotivatie bij de leerlingen”*, zo constateert een aantal pro- en vmbo-scholen, door maatwerk in een goede setting en meer tijd voor leerlingen met capaciteiten, zonder het risico van (de negatieve ervaring van) afstroom. Een aantal scholen benadrukt dat de route leerlingen een gevoel van eigenwaarde geeft: *“ik kan het wel!”* *“Ze hebben allemaal het gevoel dat ze het helemaal zelf gedaan hebben, wat voor kinderen met een laag zelfconcept het kadoetje is dat je ze meegeeft”*. Het doet ook wat met docenten als leerlingen goed op hun niveau zitten. Als ouders goed meegenomen worden ontstaat er minder 'gedoe' en weerstand en zien ze perspectief.

Een volgend cluster gaat over het effect van de pilot/route in bredere zin. De route biedt kansen: *“Waarom zou je wel een dakpanklas mavo/havo hebben maar niet voor deze jongeren? Internationaal bezien is er nergens zo’n vroege selectie van leerlingen en dan word je ook nog geplaatst op je minst goede vakken.”* Door de aandacht in een pilot kán en gebeurt er ineens méér dan tot dusverre mogelijk was, zoals tussentijdse doorstroom naar het vmbo. Veel scholen noemen het voorkomen van afstroom van leerlingen (in de bovenbouw) van het vmbo en meer leerlingen op de goede plek krijgen als effect. *“Laatbloeiërs krijgen alle kans om zichzelf verder te ontwikkelen, als blijkt dat ze het in het pro goed doen. Het is een psychologisch effect: opstroommogelijkheden in plaats van het gebruikelijke afrekenen op wat je niet kan. Bij veel leerlingen klopt de harde (IQ) maat/grens niet, waar dan ook in het systeem, zeker bij anderstaligen. Als je dat weet, is het niet zo moeilijk om in samenwerking met andere scholen daar iets voor te ontwikkelen. Het denken hoe je leerlingen met beperkte mogelijkheden op grond van successen kunt optillen in het systeem van onze maatschappij past prima bij Big Picture Learning”.* Het denken in termen van ‘ontschotting’ levert ook voor andere schoolsoorten kennis op.

Een effect kan zijn dat het imago van het pro een andere invulling krijgt: *“met deze route kun je perspectief bieden en de beeldvorming beïnvloeden dat het om een ‘doodlopende’ route zou gaan”.* Soms signaleert men ook binnen de school effecten. *“Het geeft een andere dynamiek en een positieve vibe”.* Een keer is aangegeven dat de pilot gezorgd heeft voor meer leerlingen op school.

Een deel van de antwoorden is randvoorwaardelijk van aard. Het basisonderwijs moet vertrouwen hebben in de route. Daarvoor is goede communicatie nodig om te zorgen dat er geen verkeerde verwachtingen ontstaan. Dat geldt eveneens voor de contacten met ouders. *“Succes is als ouders vinden: ‘mijn kind krijgt een kans om te laten zien zonder druk of stress of het des pro of des vmbo is’”* De wil van directies om te investeren en fte’s beschikbaar te stellen is belangrijk. De inzet van goede vmbo-docenten wordt in zes gevallen expliciet benoemd als een voorwaarde. Een gezamenlijke visie met de partners op wat men met de route wil bereiken: *“In ons geval: versterking van de individuele leerling via een verrijkte, geleidelijke route richting het mbo”.*

Gesignaleerde knelpunten en dilemma’s

Knelpunten op het niveau van de pilot

Het knelpunt dat het vaakst genoemd wordt is het gegeven dat de pilot geen middelen met zich meebrengt. De pilot vraagt, zo stelt een aantal scholen, aantoonbaar meer tijdsinvestering, extra inzet/uren van mensen en intensieve begeleiding. Soms speelt daarin door dat er niet een volledige groep/klas geformeerd kon worden, maar dat de klas wel als zodanig behandeld wordt; met een aparte leerkracht etc. In de meeste gevallen dragen de pro-scholen de kosten. In sommige gevallen geeft men nog andere toelichtingen van situaties waar het knelt, bijvoorbeeld waar er wordt samengewerkt met meerdere vmbo-scholen. Ook is er een gerelateerd voorbeeld van een school die aangeeft dat door de relatief kleine omvang van pro-scholen het verdwijnen van leerlingen/bekostiging direct voelbaar wordt in (andere) keuzes die de school moet maken (bv geen jobcoach meer mogelijk).

Een ander punt dat op drie scholen als lastig ervaren werd, is de late communicatie/het moment van communicatie over toekenning van de pilot. Op dat moment waren wervings- en aanmeldings- en adviseringstrajecten al afgerond. In twee gevallen zou men graag meer communicatie over de pilot op landelijk niveau zien voor de samenwerkingsverbanden.

Tot slot noemt men het gegeven dat men gebonden is aan de voorwaarde van hanteren van de pro-criteria. Waar men de onderbouwklas inricht voor leerlingen aan de bovenkant van pro kan een TLV lastig zijn; die leerlingen zouden dan immers ook naar het vmbo kunnen. Aan de andere kant bestaat de ervaring dat leerlingen die afstromen uit vmbo 3 niet allemaal bij aanvang van hun schoolloopbaan in het vo aan de pro-criteria voldeden.

Knelpunten in de uitvoering

Ook in de uitvoering van het traject wordt een aantal knelpunten en vragen genoemd. Let wel, een even groot deel van de scholen vermeldt geen knelpunten en geeft aan: *‘dat zien we gaandeweg wel en dat lossen we wel op’*. Vragen die genoemd zijn:

- Vragen ten aanzien van de potentiële omvang van de doelgroep: er zitten meer leerlingen op het vmbo die voor een onderbouwklas in aanmerking zouden kunnen komen. Hoe bereik je die?
- Wat doet het bestaan van de route met het advies van het PO: leidt dit tot uitstel van de boodschap?
- Hoe kunnen we in het programma het sociaal-emotioneel versterken van leerlingen beter vormgeven?
- Hoe kunnen we de komende periode zorgen voor continuïteit bij de ingezette vmbo-docenten?
- Hoe kunnen we goed aansluiten op het leerwerktraject?
- Hoe kunnen we het financieel goed regelen met het vmbo?
- Rechtspositioneel: hoe kun je detachering van leerlingen goed regelen?
- Hoe voorkom je teleurstelling bij leerlingen in de route als ze het toch niet aankunnen?
- Hoe ga je ermee om als ouders liever naar een andere vmbo-school willen?

Concrete knelpunten waar men in de uitvoering op stuit zijn bijvoorbeeld de afstemming en inzet van verschillende leerlingvolgsystemen in pro en vmbo, wisselingen van vmbo-docenten en teamleiders. In twee gevallen zijn er praktische omstandigheden waardoor het oorspronkelijke plan niet helemaal van de grond is gekomen (bijvoorbeeld verbouwing/nieuwbouw). In een geval loopt de samenwerking met het vmbo niet goed door verschil in visie over waar leerlingen vanaf de start les zouden moeten krijgen (pro dan wel vmbo). Deze school rondt de pilot dit jaar af.

In enkele gevallen geeft men aan dat de aandacht van het samenwerkingsverband -mede doordat het om kleine aantallen leerlingen gaat- lastig is: *“Lwoo is afgebouwd in de regio. Het is vervelend dat daarover steeds ‘gedoe’ is in het samenwerkingsverband. Wij kunnen met deze aanpak mooi een breekijzer zetten om te voorkomen dat leerlingen uit 3 vmbo-basis gedisilluseerd afstromen. De discussie in het samenwerkingsverband gaat meer over zorgplicht, en aantallen stromen dan over individuele situaties; dat raakt de context van de aanpak. Er zouden meer kinderen van kunnen profiteren.”*

Een aantal scholen benoemt dat het nodig is om de meerwaarde van het traject/de pilot en de voor- en nadelen ervan voor leerlingen scherp(er) te krijgen. Dat is niet zozeer een knelpunt maar wel een ‘puzzel’, ook om goed naar het team te kunnen (blijven) communiceren. Een voorbeeld: *“Wat is de meerwaarde voor een leerling om drie jaar over de onderbouw vmbo te doen? Kunnen we de leerlingen dan niet beter toeleiden naar de entree-opleiding? Als het leerlingen zoveel moeite kost om het vmbo-diploma te bemachtigen, gaan ze het dan wel -ook nog zonder de nazorg van het praktijkonderwijs, een sociaal vangnet vanuit Pro en de verplichting van gemeenten naar onze leerlingen- redden in het mbo? Een leerling die is ingeschreven in het praktijkonderwijs is ontheven van een startkwalificatieplicht, via de vmbo-route geldt die plicht wel.”*

Het gesprek over deze dilemma's kan zinvol zijn om een visie op het doel van de pilot te ontwikkelen.

Vervolg?

Alle deelnemers aan de pilot zijn in de gelegenheid gesteld om zich aan te melden voor een tweede tranche. Op één na hebben alle scholen dat gedaan. Een aantal scholen toont zich echter verrast dat binnen zo'n kort tijdsbestek een tweede aanmelding gedaan moest worden. Sommigen omschrijven de procedure als onnodig ingewikkeld. Bij een paar scholen was er verwarring over de drie jaren-termijn van de pilot, waardoor men dacht dat er drie achtereenvolgende jaren met nieuwe groepen leerlingen gestart zou mogen worden in de pilot. Een paar scholen die het verzoek voor aanmelding (bijvoorbeeld door wisseling van contactpersonen) gemist hadden, hebben zich alsnog aangemeld.

3 Inrichtingsvarianten van de onderbouwklas

De scholen die deelnemen aan de pilot hebben de onderbouwklas, op basis van eerdere ervaringen, de ruimte die geboden wordt binnen de pilot, inhoudelijke afwegingen en soms ook onvoorziene omstandigheden, op verschillende manieren ingericht en vormgegeven. Voor pilotjaar 1 is hiervan voor een aantal uiteenlopende kenmerken een vereenvoudigde schematische weergave gemaakt. De inhoudelijke variatie biedt mogelijkheden voor scholen om van elkaar te leren en om in het vervolg van het onderzoek na te gaan wat (beter) werkt en waarom.

Uit het vorige hoofdstuk blijkt dat de deelnemende scholen verschillende (voorlopige) keuzes hebben gemaakt ten aanzien van de inhoudelijke vormgeving en inrichting van de onderbouwklas. Sommige scholen hebben die keuzes gebaseerd op hun reeds opgedane ervaring met een soortgelijke onderbouwklas pro-vmbo en samenwerking met het vmbo. Andere scholen werken voor het eerst formeel samenwerken met het vmbo in het kader van de doorstroom van pro-leerlingen. Ondanks dit verschil in ervaring willen alle scholen binnen de pilot graag van elkaar leren. Om die reden is een aantal kenmerkende verschillen in inrichting voor het eerste pilotjaar schematisch in beeld gebracht. In het vervolg van het onderzoek zal gemonitord worden of scholen blijven bij hun aanpak, dan wel bijstellingen doen, of de verschillen in inrichting leiden tot andere uitkomsten en waarom.

3.1 Schematische weergave inrichtingskenmerken

In het eerste jaar van de pilot hebben de deelnemende scholen keuzes gemaakt voor de inrichting en vormgeving van hun onderbouwklas. Om een beeld te geven van een aantal kenmerken is in Figuur 3.1 een vereenvoudigde schematische weergave gemaakt van:

- *Het selectiemoment*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen selectie voorafgaand aan de start van de onderbouwklas pro-vmbo en selectie gedurende de onderbouwklas. Hierbij gaat het om de selectie van leerlingen waarvan verwacht wordt dat ze zouden kunnen doorstromen naar het vmbo. Of leerlingen het vmbo daadwerkelijk aankunnen en doorstromen zal nog moeten blijken.
- *De selectiecriteria*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen geen of reguliere toelatingscriteria¹¹ voor het pro en selectiecriteria die aantonen dat leerlingen aan de bovenkant zitten van de toelatingscriteria voor het praktijkonderwijs. Bij de tweede vorm kan het zowel om de harde toelatingseisen gaan (bijv. een IQ tussen 75 en 80) als om zachtere criteria zoals motivatie en werkhouding die passen bij vmbo-basis.
- *De samenstelling van de onderbouwklas*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen een aparte pro-vmbo-klas, individuele leerlingen en het mengen van leerlingen met ‘reguliere’ pro-leerlingen.

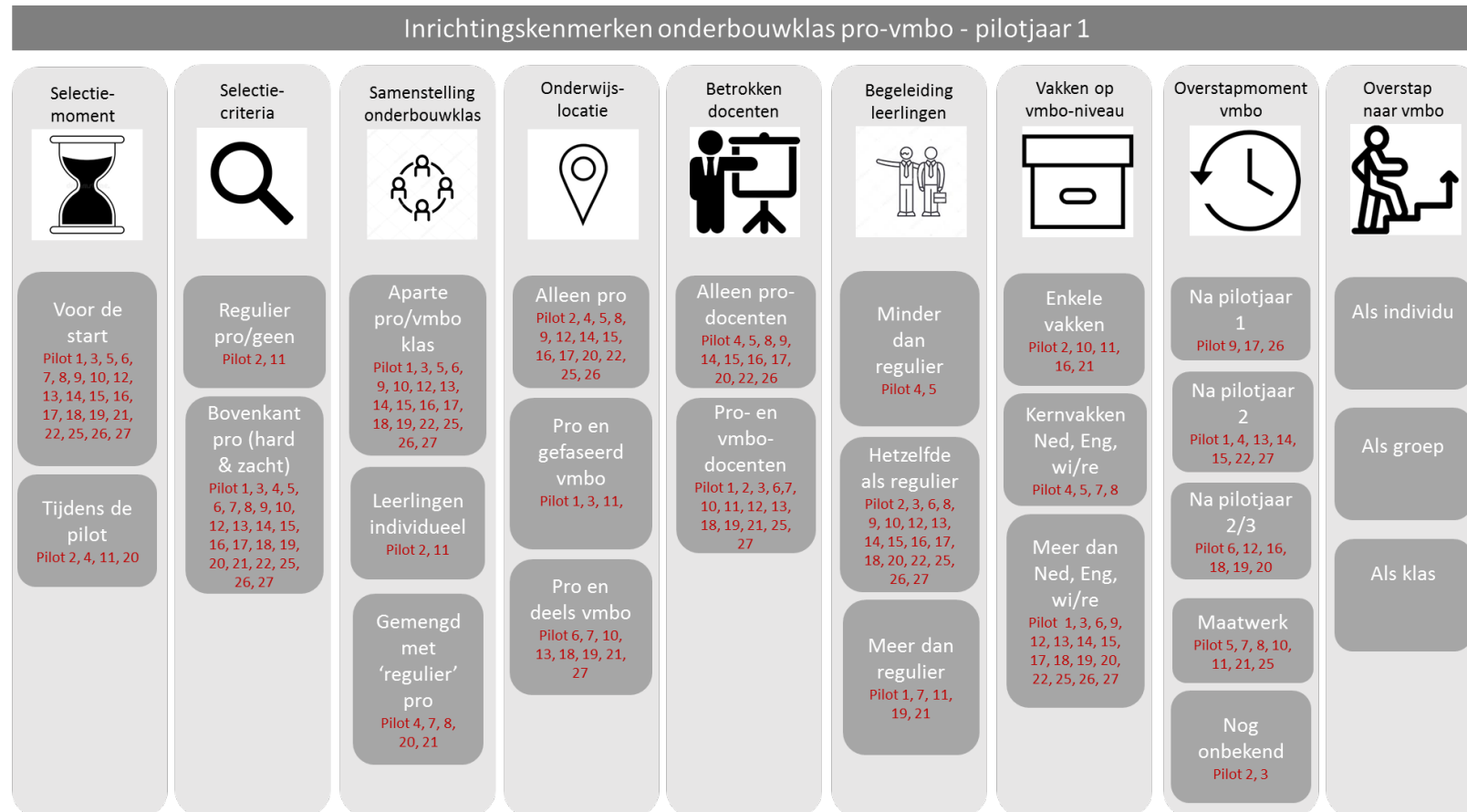
¹¹ Hieronder wordt verstaan een IQ tussen 55 en 80 en een leerachterstand van drie of meer jaar op twee domeinen (inzichtelijk rekenen, begrijpend lezen, technisch lezen of spellen), waarvan één van de domeinen in ieder geval bergrijpens lezen of rekenen moet zijn (Bron: <https://www.rijksoverheid.nl/onderwerpen/passend-onderwijs/vraag-en-antwoord/hoe-krijgt-mijn-kind-praktijkonderwijs>)

- *De onderwijslocatie*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen onderwijs alleen op de pro-locatie, onderwijs op de pro-locatie dat gefaseerd wordt uitgebreid op de vmbo-locatie en onderwijs dat vanaf de start deels op het pro en deels op het vmbo wordt verzorgd.
- *De betrokken docenten*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen alleen pro-docenten en zowel pro- en vmbo-docenten.
- *De begeleiding van leerlingen*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen minder begeleiding dan gebruikelijk voor pro-leerlingen, dezelfde begeleiding als pro-leerlingen en meer begeleiding dan pro-leerlingen.
- *De vakken die op vmbo-niveau worden gevolgd*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen enkele vmbo-vakken, de kernvakken Nederlands, Engels, wiskunde/rekenen en een uitgebreider pakket dan de kernvakken Nederlands, Engels en wiskunde/rekenen, zoals ook biologie en aardrijkskunde.
- *Het verwachte overstapmoment naar het vmbo (indien relevant)*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de overstap na leerjaar 1, na leerjaar 2, na leerjaar 2 of 3, maatwerk per leerling of nog geen keuze in gemaakt.
- *De manier van overstappen naar het vmbo*, waarbij onderscheid is gemaakt tussen de overstap als individu, als groep of als klas.

Alle deelnemende scholen zijn vervolgens ingedeeld op basis van de verkregen informatie tijdens de interviews. Uitzondering hierop is de keuze ten aanzien van de overstap naar het vmbo, omdat er -afgezien van een enkele leerling- nog geen overstap naar het vmbo heeft plaatsgevonden en de (definitieve) keuze daaromtrent veelal nog niet is gemaakt. In het schema zijn scholen vanwege hun privacy niet bij naam genoemd, maar is er gebruik gemaakt van een pilotnummer (1 tot en met 27). Deze nummers corresponderen met de pilotbeschrijvingen in Bijlage A. De pilotnummers 23 en met 24 ontbreken in het schema, omdat zij in schooljaar 2019-2020 geen leerlingen in de onderbouwklas pro-vmbo geplaatst hebben.

Doel van het schema is om in één oogopslag in beeld te brengen welke keuzes er (veelal) gemaakt zijn en of er bepaalde 'keuzepad' optreden. Ten aanzien van de selectie blijkt dat de meeste scholen voorafgaand aan de start leerlingen selecteren en dit doen aan de hand van zachte en/of harde toelatingscriteria die aantonen dat leerlingen aan de bovenkant van de toelatingseisen van het pro zitten. Ook is duidelijk uit het schema af te lezen dat de meerderheid van de scholen gekozen heeft voor een aparte pro-vmbo klas, onderwijs op de pro-locatie in meer dan de vmbo-kernvakken Nederlands, Engels en wiskunde/rekenen, met daarbij vergelijkbare begeleiding als 'reguliere' pro-leerlingen ontvangen. Op het gebied van betrokken docenten en het overstapmoment naar het vmbo tekenen zich nog geen dominante keuzes af.

Figuur 3.1 Schematische weergave inrichtingskenmerken onderbouwklas pro-vmbo – pilotjaar 1

Pilot 23 en 24 ontbreken, omdat zij in schooljaar 2019-2020 geen leerlingen in de onderbouwklas pro/vmbo geplaatst hebben.

Bron: SEO Economische Onderzoek/Bureau Turf (2020)

Bijlage A Beknopte pilotbeschrijvingen

Pilot 1:

10 leerlingen volgen in het eerste jaar op het pro 17 theorielessen (nask, wiskunde, Engels, mens en gezondheid en LO), gebaseerd op het programma van het vmbo en verzorgd door de docenten van het vmbo. De pro-bbl-klas volgt hetzelfde programma. Nederlands en rekenen worden gegeven door de mentor van het praktijkonderwijs. *“We laten zo de leerlingen tegelijkertijd wennen aan de aanpak op het pro als confronteren ze met het vmbo. De leerlingen kunnen terugvallen op de mentor.”* De scheidkundelessen vinden plaats op het vmbo (1 km verderop), omdat het pro niet over een practicumlokaal beschikt. Het praktijkprogramma doen de leerlingen op het pro. Leerlingen gaan dit jaar Praktische Sector Oriëntatie (PSO¹²)-lessen op het vmbo volgen. Het is de bedoeling om het aantal lessen uit te breiden en een geleidelijke overstap te creëren. Aan het einde van het tweede jaar (of eind eerste jaar als dat aan de orde is) wordt bekend gemaakt of een leerling de overstap kan maken. *“We laten geen leerlingen tussentijds de overstap maken, omdat de leerling dan midden in het schooljaar moet wennen.”*

Pilot 2:

Er is geen aparte pro-vmbo-brugklas: alle leerlingen uit de brugklassen pro (3x14 leerlingen) doen mee. Het praktijkonderwijs heeft 2 lessen nask en mens & maatschappij binnen de lessentabel van het pro gehaald, die aan de drie klassen worden gegeven door twee vmbo-docenten. Dat vormt het uitgangspunt om uit te vissen welke leerlingen zich snel ontwikkelen en wie de manier waarop het vmbo les krijgt aankan: komen er leerlingen bovendien, die het heel goed doen of zo opbloeien, dat ze (op termijn) beter zouden kunnen meedraaien in het vmbo. In het najaar en voorjaar zijn er evaluatiemomenten. De vmbo-docenten geven les zoals ze dat op het vmbo doen aan een relatief kleinere groep en passen gaandeweg aan: wat lukt wel en wat niet? Als dat goed gaat gaan de scholen kijken of ze die leerlingen meer uit de vmbotabel les kunnen geven, op maat. De verwachting is dat een deel van de leerlingen aan het einde van leerjaar 2 over kunnen stappen naar het vmbo, naar het -nu slapend- leerwerktraject, als versnelde route naar mbo2. De vraag of dat interessant is wordt dan eerst aan ouders en leerlingen voorgelegd.

Pilot 3:

15 leerlingen volgen de schakelklas pro-vmbo. Het programma bestaat uit de kernvakken Nederlands, Engels, wiskunde, mens & maatschappij, biologie, door pro-docenten gegeven op het pro. Bij sommige vakken is er een uur afgehaald voor praktijkvakken (groen en koken en algemene techniek) doen; na de kerst is extra theorie (Nederlands en rekenen) toegevoegd. De vmbo-docent Engels geeft les op het praktijkonderwijs aan de schakelklas. De leerlingen van de schakelklas draaien 2x2 uur in de week mee met de vmbo-leerlingen voor oriëntatielessen gericht op alle sectoren. Het plan is meer vmbo-docenten naar het pro te halen (pro en vmbo zitten in een gebouw). Hoe een geleidelijke overstap naar het vmbo zal vormkrijgen is onderdeel van de pilot.

¹² Praktische Sector Oriëntatie (PSO) is een programma dat vmbo-scholen in de eerste twee leerjaren kunnen aanbieden. PSO heeft als doel de basisvorming praktisch in te richten en leerlingen te helpen bij het maken van een sectorkeuze. Het programma is een oriëntatie op het onderwijs in alle sectoren. Bron: <https://www.platformvmboeo.nl/praktische-sector-orientatie-eo>.

Pilot 4:

Het gaat om twee leerjaren: 7 leerlingen in het tweede leerjaar van de Schakelroute die zelf proef-ondervindelijk gaan ervaren of ze kunnen gaan schakelen. Het eerste leerjaar omvat een groep van tussen de 15 en 25 leerlingen. Doel is dat deze leerlingen in het eerste jaar zelf tot een realistische inschatting van hun mogelijkheden komen, op basis van *“aan den lijve ervaren of ze het kunnen, en niet omdat de basisschool of hun ouders dat gezegd hebben”*. Het eerste jaar voert het Pro helemaal zelf uit. De eerste helft van het jaar is gericht op (zelf)selectie. In de tweede helft van het eerste jaar krijgen leerlingen in de pre-schakelroute vier lessen op vmbo-niveau (Ned, wisk, Engels) op het pro. In het tweede jaar volgen de leerlingen zeven lessen op vmbo-niveau op het vmbo samen met zittende vmbo-leerlingen, gegeven door één vmbo-docent. Het vmbo ligt op 4 km afstand. De praktijkvakken doen leerlingen op het Pro. Na twee jaar ligt de beslissing bij het ontvangende vmbo. In het derde jaar (post-Schakelroute) volgt de leerling les op het vmbo met extra leerwegondersteuning en coaching door de Pro-coach. Vierde leerjaar idem.

Pilot 5:

Aan het eerste jaar van Proplus doen 15 leerlingen mee. In het tweede jaar zitten eveneens 15 leerlingen. In het eerste leerjaar volgen leerlingen avo-vakken (Nederlands, wiskunde, rekenen, Engels) op het pro, gegeven door pro-docenten. Ze hebben een andere lessentabel/rooster en minder praktijk. Overstap naar vmbo met lwoo is na 1 jaar mogelijk. Leerlingen die in de Proplus klas op school blijven (2^e leerjaar) krijgen nog steeds meer rekenen en Nederlands, minder studievaardigheden dan in de eerste en meer wiskunde. Van die leerlingen in het tweede jaar ProPlus wordt verwacht dat ze met gemak naar de entree-opleiding kunnen gaan, soms ook naar niveau 2. In de pilot wordt onderzocht op welk moment (in de bovenbouw) leerlingen vakken gaan volgen op het vmbo. Verder is de aansluiting op LWT (leerwerktrajecten in het vmbo) in de tijd punt van onderzoek, omdat vmbo'ers nog eerst een module volgen.

Pilot 6:

In het eerste jaar (pilotgroep) van de 'kansklas' (op zoek naar andere naam) zitten 13 leerlingen. In de combinatie van het tweede en derde jaar samen 12. De leerlingen van de kansklas vormen een klein klasje op school. Ze krijgen een aantal meer theoretisch gerichte lessen (Nederlands, Engels, wiskunde, rekenen, biologie) van pro en vmbo-docenten op dezelfde locatie. *“De ambitie is om binnen de pedagogische vriendelijkheid en duidelijkheid, die in het praktijkonderwijs echt noodzakelijk zijn om het te laten slagen, het vmbo-programma aan te bieden aan de leerlingen van de kansklas.”* De ambitie is verder om de kansklas een van de drie stromen in de school te laten zijn met na twee of drie jaar een moment van bepalen van de vervolgroute vmbo of pro. De hoop is dat de route vmbo qua volume voldoende omvangrijk blijft om ook in de bovenbouw een kansklas te kunnen handhaven en als groep verder te gaan naar het examen.

Pilot 7:

7, inmiddels 6 leerlingen van pro zitten samen met 6 vmbo-basisleerlingen in het aangrenzende vmbo-gebouw in een klas. Beide groepen hebben baat bij de kleinschaligheid. Ze krijgen van meet af aan in het vmbo les van vmbo-docenten in de avo-vakken: Nederlands, Engels, wiskunde en rekenen. De praktijkvakken doen ze op de pro-locatie. Vanaf het begin was de overweging om er een van de trajecten die de school aanbiedt van te maken, vergelijkbaar aan vakkenpakketcombinaties in de bovenbouw vmbo en met verschillende niveaugroepen (bv. het ene vak op kader, het andere vak op basisniveau). Per vak wordt gekeken of een leerling dat doet op het pro of op het

vmbo en in welke samenstelling. De realiteit wijst uit dat de pro-vmbo-leerlingen allemaal hun avo-vakken op het vmbo doen. Ze zijn zowel onderdeel van een vmbo-klas als van een groep op de praktijkonderwijsschool. Een leerlinge van dit groepje is met ingang van de tweede week van januari overgestapt naar een reguliere vmbo 1 klas. Onderdeel van de pilot is dat er zorgvuldig wordt geëvalueerd en nagedacht hoelang de periode van de onderbouwklas duurt; op maat, twee of drie jaar?

Pilot 8:

De 7 'pilot' leerlingen nemen als groepje deel aan een Pro-brugklas en krijgen daar van pro-docenten stof aangeboden voor de kernvakken (Nederlands, rekenen/wiskunde, Engels). Die volgen ze op maat/eigen niveau en via een portal, zodat ze in het pro-gebouw de vakken van het vmbo kunnen volgen. Er is een selectie van de vakken gemaakt, wat echt nodig is; *“vakken gericht op algemene ontwikkeling kun je ook via een andere manier aanreiken”*. Praktijk gebeurt op het pro. Als ze stevig genoeg in hun schoenen staan gaan ze over naar het vmbo. Dat moet voor het 4^e tijdvak van het tweede jaar gebeuren, omdat het vmbo dan start met praktijkvakken en ze anders een achterstand oplopen. Er zijn twee leerlingen die na de kerstvakantie zijn overgestapt naar het vmbo. *“Bij een volledige overgang horen leerlingen er meer bij dan wanneer ze een beetje heen en weer ‘hoppert’; dat is verwarrend.”* Dit is het eerste jaar van de pilot, dus het is ook uitzoeken wat past.

Pilot 9:

Vorig jaar is de school gestart met 15 leerlingen. Dit jaar waren er 20 aanmeldingen voor de probasisklas. Na de herfstvakantie vond de eerste schifting plaats en is er een aparte Pro-Basisklas gemaakt waarin 14 leerlingen zitten. Er zijn inmiddels vijf leerlingen doorgestroomd naar de brugklas pro en één leerling is door naar het tweede jaar. Het Pro-Basistraject duurt een jaar. *“Je kunt het zien aan leerlingen binnen die periode en je moet ze ook niet langer een worst voorhouden. Daarvoor hebben ze natuurlijk 8 jaar basisonderwijs gehad waarin ze het niet hebben laten zien”*. De leerlingen van Pro-Basis volgen hetzelfde programma van vijf avo-vakken (Nederlands, Engels, biologie, rekenen, wiskunde) van het vmbo-basis, gegeven door een pro-docent op het praktijkonderwijs. *“Als ze de ene helft van de week op de ene school en de andere helft op de andere school zitten raken ze overspoelt. Dan gaan we nog meer van de leerlingen vragen dan wat het vmbo van de leerlingen vraagt.”* Vanaf de kerstvakantie gaan leerlingen kennismaken en kijken op het vmbo. In principe is de overstap eind van het eerste schooljaar en worden klassen gevormd met zittende vmbo-leerlingen; vorig jaar zijn twee leerlingen vervroegd overgestapt, omdat ze de aansluiting met pro in de school dreigden kwijt te raken.

Pilot 10:

8 leerlingen volgen op dinsdag en donderdag les op het vmbo in Nederlands, wiskunde, gym, mens & maatschappij; in een aparte klas, om zo meteen het gevoel te krijgen dat ze op het vmbo zitten. Ze starten in de pro-klas, lopen dan naar het vmbo en eindigen de dag weer op pro. Op de andere dagen volgen ze het pro-programma in het eigen stamlokaal. Op het pro volgen ze techniek, praktijklessen, lessen Nederlands en rekenen, deels verzorgd door vmbo-gastdocenten. De pro-docent geeft naast biologie ook nask als extraatje aan deze groep leerlingen. Hoeveel uren er komend jaar op het vmbo wordt gegeven wordt bekeken. Leerlingen mogen drie jaar lang experimenteren in hun leerstof. Als ze leerjaar 1 en 2 doorlopen hebben wordt er gekeken hoever ze zijn. Lukt het na drie jaar nog niet dan blijven ze in het praktijkonderwijs of kunnen ze eventueel naar een

entreeopleiding als ze 16 zijn. *“Het mooie is dat leerlingen en ouders het zelf ervaren en zelf tot de conclusie kunnen komen wat de beste plek is voor een leerling”.*

Pilot 11:

De pilot is anders aangevlogen. Er is een netwerk van samenwerkende scholen. Het aantal leerlingen per school is te laag om een onderbouwklas in te richten. De voorkeur ging uit naar maatwerk voor betere pro/kwetsbare vmbo-leerlingen en het in kaart brengen van routes naar het mbo. Er is nu geen brugklas (de belangstelling van ouders neemt toe). Een leerling draait een dagdeel mee op het vmbo en volgt daar Engels met de vmbo-klas. Er is geen vooraf bepaald programma. De bedoeling is dat leerlingen wat ze op hun niveau kunnen doen in het vmbo volgen, daar een (IVIO-)examen voor afleggen en een certificaat voor ontvangen. De bedoeling is niet per se een vmbodiploma.

Pilot 12:

12 leerlingen van de pro-vmbobrugklas krijgen in het eerste jaar via een apart rooster meer Nederlands, Engels, rekenen en wiskunde en mens en maatschappij. Dat gebeurt in het pro door pro-docenten *“zodat we de leerlingen goed leren kennen en de docenten zich het curriculum van het vmbo eigen kunnen maken”.* De praktijkvakken worden in modules aangeboden, om in twee jaar tijd wel kennis te maken met alle praktijkvakken. Na een half jaar is er een aanpassing gemaakt in het programma: een maatwerkles, waarin gedifferentieerd wordt: verdieping dan wel ondersteuning voor wie dat nodig heeft. Vanaf 1 februari komt een vmbo-docent een dagdeel lesgeven op het praktijkonderwijs, *“zodat leerling ook ervaren hoe het is om van een vmbo-docent les te krijgen en de vmbo-docent ziet wat voor andere manier van lesgeven er in het pro is.”* Voor het einde van het jaar moet er duidelijkheid komen binnen het samenwerkingsverband over zowel inhoud van het tweede jaar als over de plek van de uitwisseling (de samenwerkende vmbo-school dan wel een andere vmbo-school waar een leerling heen wil). Onderzocht wordt of leerlingen na twee of drie jaar de overstap kunnen maken.

Pilot 13:

9 leerlingen van de onderbouwklas pro-vmbo hebben hetzelfde rooster en volgen vanaf de start van het schooljaar de vakken Engels, wiskunde, Nederlands en biologie op het vmbo in hetzelfde gebouw. Daarnaast krijgen ze biologie en verzorging van een vmbo-docent. Nederlands wordt door de taalspecialist van het pro gegeven in overleg met de vmbo-docent. Hoeveel lessen in leerjaar 2 en 3 van de brugklas op het vmbo worden aangeboden moet nog bepaald worden. Leerlingen zouden na twee of drie jaar kunnen overtappen of eerder op individuele basis. Dat uitzoeken behoort tot de pilot: *“Onder welke omstandigheden presteren deze leerlingen goed en welk aanbod past dan het beste.”*

Pilot 14:

12 leerlingen van de pro-vmbobrugklas volgen in het eerste jaar vmbo-kernvakken (Nederlands, Engels, biologie en wiskunde/rekenen) van hun vaste pro-docent(en) en een docent voor LOB op het pro. Ze maken in het eerste jaar alleen uitstapjes naar het vmbo. In het tweede jaar is het de bedoeling dat de helft van de lessen op het vmbo gevolgd wordt. Binnen de pilot wordt dat uitgewerkt met de deelnemende vmbo-scholen. In principe zouden leerlingen na afloop van het tweede jaar (of op maat) de overstap kunnen maken om daar met zittende vmbo-leerlingen in de klas te komen.

Pilot 15:

15 leerlingen van de pro-vmbo-brugklas hebben in hun rooster Nederlands, rekenen, burgerschap, wiskunde en Engels volgens het PTO van het vmbo. Pro-docenten verzorgen die vakken. Daarnaast volgen leerlingen de praktijkvakken en gymlessen volgens het programma van de praktijk-school. De vmbo-school heeft ook aangegeven dat de kernvakken op niveau moeten zijn, de andere vakken kunnen dan wel bijgespijkerd worden. Fusieperikelen bij de samenwerkende vmbo-school belemmeren de verdere actieve samenwerking. Zo is nog onduidelijk wanneer en in welke mate leerlingen lessen gaan volgen op het vmbo. In het oorspronkelijk plan was het de bedoeling leerling na twee jaar te laten doorstromen naar vmbo 3.

Pilot 16:

In het eerste jaar heeft de school drie klassen. Twee daarvan zijn pro-vmbo-klassen met in totaal 23 leerlingen. Het eerste half jaar wordt benut om achterstanden op de vakken Nederlands en rekenen in te lopen. Daarna volgt wiskunde. Dat gebeurt door pro-docenten op het pro. Het tweede half jaar wordt nu vormgegeven. Dan gaan leerlingen gaan ook Engels volgen. De stof van de onderbouw vmbo wordt uitgesmeerd over de eerste drie jaar van het pro. In het tweede jaar zullen er ook vmbo-docenten gaan lesgeven. Pro en vmbo zitten in hetzelfde gebouw. Dan is ook de bedoeling dat leerlingen op het vmbo les gaan krijgen. Of dat lukt is nog niet helder. In principe kan een leerling na drie jaar de overstap maken. Als dat eerder aan de orde zou zijn, wordt bekeken wat ervoor nodig is om het eerder te doen.

Pilot 17:

Deze school heeft al 14 jaar ervaring met doorstroom naar meerdere vmbo-scholen. Er is een tussengroep van 13 leerlingen. De leerlingen zitten het eerste jaar op het pro en volgen een onderwijsprogramma met de vakken Nederlands, Engels, rekenen, wiskunde, burgerschap, biologie en wereldoriëntatie op het niveau en volgens het programma van het vmbo, verzorgd door pro-docenten. In de loop van het jaar (niet pas aan het eind) wordt in overleg met de vmbo-scholen bekeken of er mogelijkheden zijn om individuele leerlingen door te laten stromen naar vmbo 2. Deze manier van werken is al jaren succesvol en leidt ertoe dat een kwart tot een derde van de leerlingen doorstroomt naar het vmbo.

Pilot 18:

De 8 leerlingen in de pro-vmbobrugklas krijgen 12 uur per week les van vier vmbo-docenten voor de vakken Nederland, wiskunde, biologie en Engels op het vmbo aan de overkant van de straat. Dat gebeurt in een aparte klas. Leerlingen gaan elke ochtend een paar uur naar het vmbo. De overige 23 uur worden door pro-docenten verzorgd op het pro. Daartoe horen 2 uur coaching, 2 uur algemene techniek, groen, verzorging en LOB. Het is de bedoeling volgend jaar het aantal uren op het vmbo uit te breiden (ook met oriëntatie op profielen) en sommige vakken samen met vmbo-leerlingen te gaan volgen. In principe zou de leerling na twee jaar de overstap naar het vmbo kunnen maken; zo niet dan is er in het derde jaar nog een mogelijkheid of de leerling start met extra begeleiding op het vmbo.

Pilot 19:

10 leerlingen nemen deel aan een aparte trajectklas voor leerlingen op de grens van pro en vmbo-basis (met ondersteuning). Vanaf de start krijgen ze (in een aparte klas) les volgens een lessentabel die leunt op die van vmbo-basis voor de vakken Nederlands, wiskunde, Engels, nask, biologie. Met vakken als mens & beroep, techniek, verzorging, en economie is dat samen iets meer dan de helft

van het aantal lessen op het pro. Dat gebeurt op het vmbo in hetzelfde gebouw en door vmbo-docenten. Komend jaar is het plan dat de pilotklas in het 2^e jaar meedraait met de beroepenoriëntatie van het vmbo, ter voorbereiding op de profielkeuze. In principe zou een leerling na twee jaar of eventueel drie jaar de overstap kunnen maken.

Pilot 20:

6 pro-leerlingen gaan naast hun pro-rooster op twee momenten (2 x 100 minuten) in plaats van naar mentortijd naar de pro-t klas en krijgen instructie en begeleiding bij hun theorievakken Nederlands, wiskunde, Engels, biologie. De lessen worden verzorgd door een pro-docent op het praktijkonderwijs; het curriculum is overgenomen van het vmbo. De bedoeling is om aan het einde van een periode van twee of -naar alle waarschijnlijkheid- drie jaar een stageperiode op het vmbo in te lassen, gericht op wennen aan het vmbo. De bedoeling is dat leerlingen voorbereid worden op het profiel in het vmbo en kunnen overstappen naar vmbo 3.

Pilot 21:

7 leerlingen zitten in de pilot en hebben een afwijkend rooster met ongeveer 6 uren/lessen van vmbo-docenten op het vmbo aan de overkant van de straat. Er is geen aparte brugklas en ook op het vmbo zitten de leerlingen gemengd met de vmbo-basisleerlingen. De school werkt met Big Picture Learning¹³. Iedere leerling heeft een eigen rooster, waarin 70 procent beroepspraktijkoriëntatie (bpo) zit. Daarbinnen hebben leerlingen een eigen keuze gemaakt (groen, consumptief, techniek). De overige 30 procent krijgen de leerlingen theorie: rekenen, wiskunde en Nederlands volgens de vmbo-methode. In principe is overstap naar het vmbo mogelijk na 2 jaar, of eerder als leerlingen er sneller aan toe zijn. Na drie jaar doorstromen kan eventueel ook. Dat is onderdeel van de pilot en “echt maatwerk”.

Pilot 22:

10 leerlingen in het eerste jaar volgen als aparte klas naast het weekprogramma van het pro de avo-vakken (Nederlands, rekenen, biologie, wereldoriëntatie, Engels) volgens het programma van vmbo-b met dezelfde boeken en het programma voor toetsing onderbouw vmbo. Die lessen krijgen ze van de pro-mentor. Periodiek is er een uitwisselingsdag waarbij pro-leerlingen gaan meedraaien met de tweede klas in het vmbo en andersom. De scholen willen er een projectweek van maken, waarin leerlingen gezamenlijk op het vmbo activiteiten doen. Voor komend schooljaar staat op de rol dat de nieuwe eerstejaars al vanaf de tweede helft van het jaar met hun mentor lessen gaan volgen op het vmbo, zodat de stap kleiner wordt. Een definitieve beslissingen moet nog genomen worden. Het ligt in de bedoeling om leerlingen na 2 jaar de overstap te laten maken. Na 1,5 jaar moet de keuze al definitief zijn. Daarna gaat de mentor mee naar het vmbo om daar de lessen te geven.

Pilot 23:

Op dit moment zijn er geen leerlingen voor het programma. De gedachten gaan niet uit naar een aparte klas of groep, maar naar maatwerk. Het programma zou er als volgt uitzien: Het eerste leerjaar kent drie periodes. In de eerste periode worden alle lessen op het pro gevolgd en wordt per leerling in overleg met het vmbo bekeken welke vakken de leerling uit vmbo-boeken kan gaan volgen. In de tweede periode bekijkt men of de leerlingen een aantal lessen kunnen meelopen op

¹³ Big Picture Learning is een vorm van gepersonaliseerd onderwijs, waarbij iedere leerling een persoonlijk leerplan volgt gebaseerd op hun kwaliteiten en interesses.

het vmbo in een andere vleugel van het gebouw, ondersteund door een pro-docent. In de derde periode worden steeds meer lessen op vmbo-niveau gegeven en steeds meer in de vmbo-vleugel. Aan het einde van leerjaar 1 wordt bepaald of de leerling doorgaat naar vmbo 1, vmbo 2 of in het pro blijft. De verwachting is dat de doorstroom naar de bovenbouw vmbo na twee of drie jaar op het pro niet zo realistisch is; veel vmbo-leerlingen met lwoo hebben moeite met die overgang. Bovendien zouden veel pro-leerlingen dan al ouder zijn waardoor de match lastig wordt.

Pilot 24:

De school bevindt zich in een oriënterende fase. Er zijn nog geen leerlingen geselecteerd voor pro-vmbo. Via een leerlingvolgsysteem kijkt men periodiek welke leerlingen meer stof aankunnen, waarbij vmbo-stof een optie is. In eerste instantie zou dit kunnen gaan om Nederlands, rekenen/wiskunde en Engels. Dit komt neer op maatwerk. Het pro-vmbo zal waarschijnlijk een individueel traject zijn en geen klassikaal traject. Ook een clustering van leerlingen van meerdere pro-scholen behoort tot de opties. Leerlingen zullen steeds meer stukjes van het vmbo krijgen aangeboden als ze dat aankunnen en op een gegeven moment moet dat een optelling worden van alle benodigde vmbo-vakken om door te mogen naar de bovenbouw van het vmbo. Ook het pro sluit aan het op het mbo, dus vmbo is niet speciaal nodig om naar het mbo te kunnen gaan.

Pilot 25:

13 leerlingen doen mee aan de pilot brugklas. Ze hebben hetzelfde rooster en krijgen 8 lessen Nederlands, wiskunde en Engels en wereldoriëntatie, verzorgd door vmbo-docenten op de locatie van het praktijkonderwijs. De overige vakken zijn de reguliere pro-vakken. De vmbo-docenten zijn gedetacheerd. In april/mei van het eerste jaar wordt bekeken welke leerlingen doorkunnen naar vmbo 2. Leerlingen die er dan nog niet klaar voor zijn hebben nog een jaar langer de gelegenheid. In het tweede jaar wordt die groep gecombineerd met een ander groep leerlingen die al toegelaten zijn tot vmbo maar sociaal-emotionele ondersteuning nodig hebben voor heel onderwijs volgen op een grote school (waarvoor al samenwerking met ander vmbo bestaat).

Pilot 26:

12 leerlingen nemen deel aan de pilot. Door verschil in visie met de vmbo-school (over waar de leerlingen geplaatst zouden worden) wordt de pilot dit jaar afgerond. Het praktijkonderwijs heeft het vmbo-programma voor Nederlands, Engels en wiskunde/rekenen en daarnaast geschiedenis, aardrijkskunde en biologie zelf verzorgd met eigen docenten. Eerder bestond het plan dat door vmbo-docenten te laten verzorgen. Voor het programma zijn uren ingeleverd van andere vakken. Leerlingen volgen drie lessen méér per week dan de reguliere leerlingen. Halverwege het jaar volgt een evaluatie van wie in het traject blijft. Het was de bedoeling om daarna leerlingen lessen te laten volgen op de vmbo-locatie die op. Het plan was leerlingen na twee jaar te laten doorstromen naar het vmbo; doordat de samenwerking niet loopt wordt dat vervroegd naar het eind van het eerste jaar (doorstroom naar vmbo2).

Pilot 27:

13 leerlingen in de pilotklas volgen in het eerste leerjaar 12 lessen praktijk volgens het pro-programma en 19 lessen theorie volgens de theorievakken op het vmbo (incl. gym): rekenen, wiskunde, economie, Nederlands, biologie, mens en maatschappij. Pro-docenten geven de praktijkvakken, vmbo-docenten de theorievakken. Daarvoor zijn twee vmbo-docenten gedetacheerd naar het pro,

voor de pilotklas. Leerlingen zijn fysiek een dagdeel op het vmbo voor gymles en aansluitend wiskunde, ook om kennis te maken met vmbo-gebouw (de bovenbouw pro en vmbo zitten in hetzelfde gebouw). In het tweede jaar zullen meer lessen op het vmbo gevolgd worden. Hoe precies vormt onderdeel van de pilot, wellicht gedifferentieerd per leerling. Aan het eind van leerjaar 2 wordt bekeken wie de overstap kan maken. De gedachten gaat uit naar vormgeving van leerjaar 3 als een tussenjaar, waardoor leerlingen die meer tijd nodig hebben wel al als groep overgaan naar het vmbo en daar les krijgen, maar in een lager tempo.

Bijlage B Gespreksleidraad pro-scholen

CONTEXT & ACHTERGROND

1. Wie nam het initiatief voor de samenwerking met het vmbo voor deze pilot?
2. Waarom is voor de pilot gekozen voor samenwerking met deze vmbo-school?
3. Bestond er voor de pilot op uw school al ervaring met een vergelijkbaar initiatief als de brugklas pro-vmbo, gericht op doorstroom naar het vmbo? (hoe heette dat)
4. Is de samenwerking van uw school met het vmbo helemaal nieuw?
5. Waarom doet uw school mee aan de pilot?

BEREIK & SELECTIE

6. Hoeveel en welke leerlingen nemen momenteel deel aan de brugklas? (*j/m, leeftijd, herkomst*)
7. **Indien al eerder soortgelijke brugklas:** Hoe verhoudt dat aantal zich tot eerdere jaren?
8. Waar komen de leerlingen die deelnemen aan de brugklas vandaan?
9. Hoe wordt bepaald welke leerlingen deelnemen aan de brugklas pro/vmbo?
10. Zijn er uitsluitingscriteria?
11. Waarin vallen de brugklasleerlingen op ten opzichte van 'reguliere' pro-leerlingen op uw school? Zijn deze leerlingen goed te onderscheiden?
12. Wie verzorgt de selectie?

SAMENWERKINGS-AFSPRAKEN MET HET VMBO

13. Op welke gebieden zijn er afspraken gemaakt met het vmbo in het kader van de brugklas?
 - financiële afspraken
 - inzet van personeel
 - samen opstellen curriculum/programma
 - uitvoeren programma
 - moment van les volgen op vmbo
 - begeleiding
 - monitoring
 - nazorg
 - communicatie over de brugklas
 - verantwoordelijkheden
 - zijn er nog andere afspraken gemaakt?
14. Hoe zien die afspraken eruit? (korte toelichting)
15. Hoe is de samenwerking georganiseerd?

ONDERWIJSPROGRAMMA

16. Hoe ziet het onderwijsprogramma/rooster van de brugklas pro-vmbo er in grote lijnen uit? (*faseringsduur, theorie/praktijkvakken, locatie*)
17. Krijgen alle leerlingen in de brugklas pro/vmbo hetzelfde programma?
18. Waar is het onderwijsprogramma van de brugklas op gericht? Waarin hebben de leerlingen een ander programma dan de reguliere pro- of vmbo-leerlingen?
19. Van welke docenten krijgen de leerlingen les?

20. Hebben die docenten daarvoor speciale scholing gevolgd?
21. Vanaf welk moment krijgt een leerling les op het vmbo en hoe wordt dat bepaald?
22. Hoeveel lessen worden er op het vmbo gevolgd tijdens de brugklasperiode?
23. Krijgen leerlingen op het vmbo les in een aparte klas of krijgen ze les met de zittende vmbo-leerlingen?
24. Welke vakken worden tijdens de brugklas op het vmbo gevolgd? (*avo/praktijk*)
25. **Indien al eerder soortgelijke brugklas:** Is er binnen de pilot sprake van een herziening van het eerdere onderwijsprogramma?

BEGELEIDING IN DE ONDERBOUW

26. Hoe krijgt de begeleiding van de brugklasleerlingen vorm?
27. Wie zijn betrokken bij de begeleiding en waarom is hiervoor gekozen?

DOORSTROOM NAAR VMBO & NAZORG:

28. Hoe wordt bepaald of leerlingen kunnen doorstromen naar het vmbo?
29. Op welk moment stromen leerlingen door naar de bovenbouw van het vmbo?
30. Hoe is de overdracht van pro naar vmbo geregeld?
31. Is er na de brugklas behalve doorstroom naar het samenwerkend vmbo ook doorstroom naar andere vmbo-scholen mogelijk?
32. Waaruit bestaat de nazorg en wie is daarbij betrokken?
33. Op welk moment eindigt inschrijving in het pro en start inschrijving in het vmbo?

SUCCEFACTOREN & KNELPUNTEN (TOT NU TOE)

35. Wat zien jullie als succesfactoren van de brugklas pro/vmbo?
36. Lopen jullie (al) tegen bepaalde knelpunten of dilemma's aan?
(*denk ook aan eventuele belemmeringen in wet- en regelgeving*)

seo economisch onderzoek

Roetersstraat 29 . 1018 WB Amsterdam . T (+31) 20 525 16 30 . F (+31) 20 525 16 86 . www.seo.nl